

Josef Mlejnek st. v Petrkově

Zdroj: Archiv Lucie Novotné

O revui *Střední Evropa* v samizdatu a v letech devadesátých, českém kulturním prostředí a třetí československé republice

ROZHOVOR JANA CHOLÍNSKÉHO S JOSEFEM MLEJNKEM ST.

Josef Mlejnek st. (nar. 1946) je publicista, básník, kritik, překladatel z francouzštiny a polštiny, bývalý disident a signatář Charty 77, redaktor a vydavatel samizdatových tiskovin. Římský katolík podle kréda. Vystudoval filosofii a češtinu na Universitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně, kde absolvoval v roce 1970, poté byl zaměstnán v Okresním kulturním středisku a Okresní knihovně v Havlíčkově Brodě. V roce 1981 podepsal *Prohlášení Charty 77* (podpis zveřejněn v roce 1985) a poté, co odmítl v knihovně podepsat hodnocení nadřízených doporučující mu, aby se „vyrovnal s náboženskou otázkou“, pracoval až do konce osmdesátých let v dělnických profesích. V roce 1983 odešel do Prahy, kde se zapojil do činnosti disidentského společenství, věnoval se vydávání samizdatu, zejména časopisů *Pražské komunikace* (později *Komunikace*) a *Střední Evropa*, psal vlastní texty. V letech 1990–1996 byl odpovědným redaktorem již tištěného měsíčníku revue *Střední Evropa*, v období 1990–1993 se výrazně podílel na profilu revue *Souvislosti*. Ve druhé polovině devadesátých let pracoval nejprve jako redaktor Kulturní rubriky *Lidových novin* a poté v *Mladé frontě DNES* (do konce roku 2003).

Samizdatově připravil pro Edici Petlice souborné básnické dílo Bohuslava Reynka, které doplnil esejí *Blázen jsem ve své vsi* (1980), další rozsáhlou esejí *Křesťanská univerzita Josefa Floriana* (1985), která později vyšla v rozšířeném vydání tiskem, a svou básnickou sbírku *Pastvina* (1985). Po pádu komunistického režimu psal a vydával další básnické sbírky a texty: autobiografickou prózu *Nelegendy o malých inkvizitorech: podpaměti* (2005), knihu rozhovorů a příběhů *Volyň tam v dáli* (2015) a soubor esejí a studií *Cosí ve vzduchu: texty o divadle 1990–2000* (2000). Se Zinou Zborovskou připravil k vydání sborník *Dobré dílo, špatná doba: sborník příspěvků z konferencí Křesťanská univerzita Josefa Floriana a Literatura a totalita* (2006) včetně rozhovorů s Gabrielem Florianem, Zbyňkem Hejdou, Danielem a Jiřím Reynkovými. S politologem Maciejem Ruczajem edičně připravil publikaci *Ze země pana Nikoho: dva středoevropští básníci tváří v tvář totalitě – Zbigniew Herbert a Jan Zahradníček* (2008), k níž také napsal doprovodnou studii.

Dále publikoval svůj knižní rozhovor s filmovým dokumentaristou Davidem Vondráčkem o poválečných ukrutnostech páchaných Čechy na sudetských Němcích a proměnách tehdejšího světa *Zabíjení po česku* (2010). Na samostatnou knihu by vydaly rovněž rozhovory Josefa Mlejníka s pozoruhodnými osobnostmi českého i zahraničního veřejného života (historiky, politiky, umělci...) prezentované v periodickém tisku – za všechny např. s francouzským historikem idejí Alainem Besançonem, polskými autory Czesławem Miłoszem a Gustawem Herlingem-Grudzińským,

s představitelem českého protikomunistického exilu Jaroslavem Vrzalou, katolickými duchovními Dominikem Dukou a Światosławem Szewczukem, nebo českými fotografi Jindřichem Štreitem a Bohdanem Holomíčkem. Jako publicista byl dlouhodobě (1984–1996) spjat s revui *Střední Evropa*, o níž podrobněji pojednává následující rozhovor; jakož i s brněnskou odnoží tohoto původně samizdatového časopisu, která se postupně vyvíjela (pod různými názvy) až k současné podobě pod názvem *Kontexty*, s nimiž spolupracuje dodnes.

K dílu Josefa Mlejnků také nedělitelně – ve smyslu tematického kulturního, uměleckého, ale i politického zaměření – patří překladatelská činnost, respektive uvedení některých mimořádných francouzských a polských autorů do českého prostředí. V oblasti humanitních věd jsou to překlady prací křesťansky orientovaných filosofů a historiků Alaina Besançonů (*Svoboda a pravda: výběr esejů*, 2013 aj.), Józefa Marii Bocheňského (*Slovník filozofických pověr*, posl. vyd. 2019), Rémiho Bragui (*Podstata člověka: o ohrožení lidské legitimacy*, 2017), Marka Cichockého (*Světy, které neznáme*, 2020), Dariusze Karłowicze (*Neokopírovaná budoucnost: polská dilemata 21. století*, 2018), Ryszarda Legutki (*Triumf průměrného člověka*, 2017; *Oškřivenost demokracie a jiné eseje*, 2009) a Clouda Tresmontanta (*Hebrejský Kristus: jazyk a stáří evangelií*, 2005; *Otázky naší doby: Filosoficko-teologický slovník*, 2004; aj.). Ze světa krásné literatury jsou to překlady děl polských básníků a spisovatelů Józefa Czapského (*V nelidské zemi*, 2020), Zbigniewa Herberta (*Barbar v zahradě*, 2010; výběr básní *Mám klepátko od nehlídaných zahrad*, 2024) a Czesława Miłosze (*To*, 2002; *Poslední básně*, 2011; *Saligia a jiné eseje*, 2005). Zatím posledním vydaným překladem Josefa Mlejnků je kniha polského diplomata a novináře Piotra Skwiecińskiego *Konec ruského světa? O ideových kořenech ruské agrese*, která vyšla v originále v roce 2022 a v češtině v roce 2024.

Následující rozhovor je zaměřen na samizdatovou a posléze „oficiální“ tištěnou kulturně-politickou revui *Střední Evropa*, která svým zaměřením na české křesťanské kulturní dědictví a střeoevropskou identitu v pozitivním slova smyslu „vyčínala“ mezi ostatní žánrovou produkcí již ve své prvotní podobě, kdy byla vydávána podomácku „na koleně“ jako strojopis. Po pádu komunismu *Střední Evropa* a její vydavatelé, respektive redaktori na toto zaměření navázali a rozšířili ho ještě o další témata, jako bylo například a především reflektování období komunistické totality,¹ vývoj v rámci tzv. postkomunismu v bývalých satelitech Sovětského svazu i v tomto a jeho nástupnickém státu, nebo utváření nové mezinárodněpolitické reality v Evropě a ve světě po skončení studené války. V devadesátých letech byla tato revue bezpochyby nejvýznamnějším a nejkvalitnějším periodikem ve své oblasti a zejména v první polovině devadesátých let, ale i během celé dekády, plnila nezastupitelnou roli v procesu dekomunizace společnosti včetně přinášení infor-

1 Viz též můj text v minulém čísle *Securitas Imperii* – CHOLÍNSKÝ, Jan: Dekomunizace státu a společnosti po listopadu 1989 jako věc veřejná. Vybrané texty z let 1989–1993. *Securitas Imperii*, 2024, č. 45, s. 110–203.

mací ve formě překladů významných zahraničních historiků, politologů, politiků, sociologů, literátů a publicistů zabývajících se příslušnými tématy.²

Kdo přišel s nápadem vydávat samizdatovou *Střední Evropu*?

Když jsem přišel na jaře roku 1983 do Prahy, byl jsem odhodlán se více zapojit do práce disentu. Předtím jsem připravil k vydání v samizdatové edici Petlice básnické dílo Bohuslava Reynka a opatřil je studií. Pro slovník chystaný exilovým nakladatelstvím 68-Publishers jsem vytvořil několik profilů katolických spisovatelů perzekvovaných po roce 1948. Od poloviny sedmdesátých let jsem začal s pokusy o překlady. Měl jsem v Praze přátele, kteří mi pomáhali v nové životní situaci – za všechny uvedu Sergeje Machonina a jeho ženu Drahoslavu Janderovou, s nimiž jsem se seznámil u Reynků v Petrkově v roce 1975. Podařilo se mi sehnat skvělé zaměstnání mazače u chladicích strojů v chladírně Pražské tržnice, kde jsem setrval přesně na den šest let. S Rudolfem Kučerou jsem se seznámil už někdy v roce 1981 právě u Machoninů na chalupě na Vysočině. Rudolf pracoval po vyhození z Filosofického ústavu Akademie věd v nějakém stavebním družstvu a podílel se mimo jiné na vydávání samizdatových tematických sborníků, do jednoho takového jsem přeložil delší text z francouzštiny. To už jsem žil v Praze. Ve francouzském časopise *Débat* jsem si přečetl esej Milana Kundery o oloupeném Západu a s Rudolfem jsme se domluvili, že napíšu pod svým již zavedeným pseudonymem „Josef Hradec“ polemiku: do sborníku, ze kterého se nakonec „vyvinulo“ pilotní číslo revue *Střední Evropa*. Název časopisu vymyslel Rudolf. Dohodli jsme se, že revue bude vycházet pravidelně, ale i tak šlo před rokem 1989 spíš o sborníky na dané téma. Tak tomu bylo zhruba po první dva roky, později se postupně připojili další spolupracovníci.

O čem byla tvá polemika s Milanem Kunderou?

Kundera svůj esej uvozuje přízračnou událostí z maďarské revoluce v roce 1956: ředitel hlavní tiskové kanceláře ve chvíli, kdy se jeho úřad ocitá pod dělostřeleckou palbou, o tom informuje svět a prohlašuje, že Maďarsko umírá za Evropu. Kundera konstatuje, že neplatí žádné *vice versa*, neboť střední Evropa přestala být hodnotou. (Když se mi v roce 1980 podařilo vyjet do Švýcarska a Francie, probíhaly v západních zemích protiamerické demonstrace s heslem „raději rudí než mrtví“.) Nemohl jsem s ním ale souhlasit, že střední Evropa zmizela, jak se mu to jevilo

2 V samizdatu vyšlo celkem 13 strojopisných čísel. Následně již tištěný časopis změnil několikrát grafickou úpravu. První období zahrnovalo čísla 14–29 (leden 1990 – duben 1993); druhé období zahrnovalo čísla 30–110 (květen 1993 – prosinec 2001) – přičemž do roku 1996, kdy v časopise působil Josef Mlejnek, vyšlo celkem 65 čísel; třetí období, v němž se částečně proměnilo i zaměření časopisu, zahrnovalo čísla 111–143 (leden 2002 – srpen 2018). Vydávání časopisu skončilo úmrtím jeho zakladatele, vydavatele a po celou dobu také šéfredaktora doc. Rudolfa Kučery v roce 2019.

z pařížského exilu. Vadilo mi, že je v zajetí českých historických konstruktů 19. století, vadil mi jeho šedý (ne-li rudý) zákal vůči katolicismu, dále to, že mu chybí širší civilizační záběr, že dělá účty bez Hostinského (s velkým H pochopitelně), atd.

Vzbudila tato polemika pozornost nebo dokonce pobouření?

Polemika s Kunderou vyšla později u Alexandra Tomského v exilových londýnských *Rozmluvách*, v polském exilovém časopise *Anex* [a je připojena i za tímto rozhovorem], výňatky se také objevily v anglických a francouzských časopisech. Při roznášení *Střední Evropy* jsem později navštívil historika Františka Šamalíka, kterého jsem předtím osobně neznal. Měl k mé práci výhrady, ale řadu postřehů kvitoval uznale. Ladislav Jehlička nám chválil celou *Střední Evropu*, líbila se mu také moje studie o křesťanské univerzitě Josefa Floriana. V roce 1986 nás přijeli podpořit francouzští socialisté – přivezli mi francouzské vydání Kunderova románu *Nesnesitelná lehkost bytí*, četl jsem ho ale už předtím česky. Byli dost šokováni, neboť čekali ukoptěné disidenty v zemljankách, hrozící pěstmi směrem k vládním budovám, a narazili na společnost lidí vyznačujících se relativním „blahobytem“: topiči, stavební dělníci... Nedokázali pochopit, že mám jako pomocný dělník v chladírně Holešovické tržnice téměř dvojnásobný plat než můj kolega ze studií plácající se jako pedagog na gymnáziu. Přijeli koncem dubna a vážně se nás ptali, kam půjdeme do průvodu na 1. máje. Úplně jiný svět, ale pomáhali nám nezištně.

Jaký byl hlavní programový (koncepční) cíl časopisu? Ptám se i proto, že se *Střední Evropou* jsou spojeny tehdy a koneckonců i dnes „zapovězené“ náhledy na českou národní identitu – křesťanský základ kultury, fenomén střeoevropského prostoru, kritický postoj k československé třetí republice a k vysídlení sudetských Němců atd.

Co nehceme, jsme věděli už před pražským jarem 1968. Šlo nám o mentální rekonstrukci střeoevropského duchovního a kulturního prostoru, o pojmenování příčin jeho rozpadu, zničení. O objevování a prezentace myslitelů a umělců, vesměs hlasů volajících na poušti. Ve mně všechno zrlo pozvolna a vycházelo většinou z bezprostředních impulsů denní zkušenosti. Vesnice na Karlovarsku, Doupovsku, kde otec dělal hajného u vojenských lesů. Znesvěcený kostelík, potrhané obrazy z křížové cesty válející se po zemi, uschlé výkaly v rozích. Louka, na které bylo poznat, že byla polem, protože jí ještě prosvítaly brázdy, neboť tamní už nestačili sklídit brambory. Později se mi třeba dostal do ruky jízdní řád z roku 1913 a došlo mi, že v té době stačilo nastoupit s platnou jízdenkou do vlaku a dalo se dojet až do Lublaně. Nešlo však jen o cestování, ale když se mi podařilo v roce 1980 vyjet na tzv. devizový příslib na Západ, měl jsem hned v Rakousku pocit, že jsem se octl v jiném světě. Rozhodně si ale nemyslím, že jsme byli nostalgičtí staromilci. Publikovali jsme kapitoly

z knih Adama Wandrušky nebo Françoise Fejtö o habsburské monarchii v první řadě proto, abychom zaplnili fatální mezery ve vědomí vzdělaných lidí u nás – ty jsou dnes ovšem možná ještě větší než před čtyřiceti lety.

Kdo všechno se na samizdatové produkci časopisu (1984–1989) podílel a kdo byl hlavním „vydavatelem“?

Je těžké to po těch letech přesně vyličit chronologicky. Scházeli jsme se v Rudolfově bytě na Valdštejnském náměstí na Malé Straně a naše rozpravy často provázelo skládání opsané várky čísla časopisu. Díky Rudolfovi jsem se seznámil s filozofy Petrem Rezkem a Václavem Bendou; s Petruškou Šustrovou, Ludvou Bednářem. Se Zbyňkem Hejdou jsem se poznal už dříve, hispanista Josef Forbelský u nás publikoval pod pseudonymem „Janus“, osobně jsem ho poznal až někdy těsně před Listopadem. Nesmím zapomenout na Honzu Patočku, syna pana profesora, nebo na Nikolaje (Andreje) Stankoviče. S Václavem Havlem jsem se setkal v roce 1985 u Petrušky v Kolínské ulici a probírali jsme, krom jiného, ale především otázky týkající se právě střední Evropy jako kulturního fenoménu a duchovního prostoru. Objevovali se Rudolfovi přátelé z Německa – seznámil jsem se u něj s bratry Berndem a Martinem Posseltovými, Martin byl v té době tajemníkem Otty Habsburského. Přicházeli také Rudolfovi někteří bývalí kolegové z Filosofického ústavu, zpočátku jsem téměř nikoho neznal, neboť jsem studoval filozofii v Brně. Přijížděli tajně přednášet myslitelé jako Roger Scruton, André Glucksman, Paul Ricœur, kterého v Praze zastihla zpráva o tragické smrti syna.

Jak jste to tehdy v praxi prováděli, jaký byl náklad *Střední Evropy* a jak jste zajišťovali distribuci?

Nevím, jakého většího nákladu šlo při klasickém rozepisování na stroji dosáhnout. Deset opisů, to bylo sto, sto dvacet kusů. Kopie nad tento počet byly už špatně čitelné, dávali jsme je mladším lidem, aby si kazili oči spíš oni. Pro kopie si někdo chodil, zbytek byl takový hodně ostražitý podomní obchod. Tak to bylo zpočátku, později nám někdo z Anglie přivezl psací stroj s pamětí – co se jednou napsalo, zůstalo už provždy zaznamenáno a už se jen tisklo. Brzy poté nám Jiří Gruša poslal počítač IBM, tam se už dalo s texty pracovat. Koukali jsme na to jako kolchozníci ze sovětského avantgardního filmu na odstředivku nebo městští pracující na mikrofon. *Vot, nauka pobédila religiju*, kývali jsme uznale hlavou.

Jaký ohlas měl časopis v kruzích nerezimních intelektuálů a disentu?

Ohlasy měl, často polemické, především hned zpočátku. *Právo na dějiny* – tento dokument Charty jsme publikovali v prvním čísle – vyvolal přímo *furor*. Polemizo-

vali s námi lidé především z levé části disentu. Luboš Dobrovský nám měl později například za zlé, že jsme publikovali esej filosofa Rudolfa Voříška o tragédii českých dějin, napsaný v roce 1939. Autor v něm mimo jiné vyvrací obecně tradovanou lež o katolických intelektuálech, že měli prasečí radost z konce první republiky. Spolupracoval s námi bývalý nakladatelský redaktor, politický vězeň z padesátých let a překladatel Ladislav Jehlička, který se uměl svým neohroženě sarkastickým humorem pěkně trefovat do brňavky českých přehnaných sebestředných představ – a většinou měl pravdu, což bylo důležité. Nebyl nám lhostejný poválečný osud vyhnaných sudetských Němců, s tím jsme už po Listopadu dost tvrdě u české veřejnosti naráželi. Vyhánáním Němců jsme se podle „Jehly“ připravili také o možnost se zadarmo naučit jeden ze světových jazyků. Jedním ze sloupových témat *Střední Evropy* bylo *šoa*, nacistická genocida evropských Židů, v časopisu byla rubrika „Zecher“, Pamatuj. Daniel Kroupa nás jednou s uznáním vtipně označil za „židokatolické spiknutí“, což se nám pochopitelně líbilo.

Vzpomeneš si ještě na něco v souvislosti s textem *Právo na dějiny*? Dnes se v kruzích historiků a publicistů občas objevují kritické nebo uznalé odkazy na text trojice „Podiven“ (Petr Pithart – Milan Otáhal – Petr Příhoda) *Češi v dějinách nové doby* z konce osmdesátých let, o *Právu na dějiny* Rudolfa Kučery a Jana P. Kučery z roku 1984 se příliš nemluví.

S historikem J. P. Kučerou jsem se setkal také u Rudolfa. Publikoval ve *Střední Evropě* studii o českých pánech vzbouřivších se proti císaři, z níž vyplynulo, že to byli pěkní řízci. Od evangelíka to byl velice slušný příspěvek k naší národní demytologizaci.

Dozvěděla se o vás StB a měl někdo kvůli časopisu potíže?

Dodnes pro mne zůstává záhadou, že jsem měl po odchodu do Prahy od StB relativní pokoj. V okresních poměrech hráli estébáci proti disidentům přesilovku, takže nebylo divu – a museli také vykazovat nějakou činnost. V Praze jsem se ztratil, alespoň jsem si to myslel. V Pražské tržnici, bývalých jatkách, jsem měl množství různých skrýší, nic nenajdou, říkal jsem si. Ale věděli o mně, sledovali mne. Všechno jsem si mohl přečíst až docela nedávno. Dokonce se mnou plánovali udělat krátký proces – ale to kvůli časopisu *Komunikace*, který jsem vydával. A náhle plánovaný zátah zrušili. Čuňas mi vysvětlil, že *Komunikace* nebyly pro ně prvoplánově politický časopis, tak mne nakonec nechali plavat. Ale to už se jim stejně všechno sypalo.

Jak to vypadalo s redakční prací a změnami od konce roku 1989 po pádu komunistického režimu, získali jste konečně redakční prostory a nějaké dotace?

Po Listopadu jsme se stali institucí, měli jsme kancelář ve Vyšehradské ulici, měli jsme i stálé (byť minimální) platy, pravidelně se scházela redakční rada, v níž jsme měli kromě českých a slovenských přátel zástupce skoro ze všech středoevropských zemí. I z těch obnovených po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991. Pokud jde o dotace, byly jen tak na přežívání, byli jsme kulturní instituce, takže jsme se často dočkali spíš hraběcích rad. Taková byla bohužel zkušenost všech kulturních časopisů. V září roku 1994 jsem odjel na divadelní festival do Plzně, ale domluvil jsem se s Rudolfem, že se v pátek vrátím do Prahy a napíšu žádost o dotaci na ministerstvo kultury, v jehož čele byl Pavel Tigrid. Pro časopis šlo v té době o celkem slušnou částku sto padesát tisíc korun a pátek byl poslední termín. Tehdy jsem sázel v loterii a v době, kdy se dělila republika, jsem vyhrál docela slušnou sumu v přelepených pětistovkách. Říkal jsem tomu stipendium od Pána Boha. Se žádostí jsem se mastil až do pozdního odpoledne, protože jsem tenhle žánr nikdy moc neuměl. Musel jsem se vrátit do Plzně, chtěl jsem si vsadit, ale ve sběrně, kde se sázky podávaly, měli už zavřeno. Když jsem se z Plzně v pondělí vrátil, zjistil jsem v novinách, že zase vyšla moje čísla. Štěstí ale přeje odvážným. Kdybych v ten pátek po vzoru známého židovského vtipu Pavlu Tigridovi rovnou napsal: Poslouchaj, Schönfeld, strčej si těch sto padesát tisíc někam, tak jsem si časopis z výhry zadotoval sám, a ještě by mi nějakých čtvrt milionu zbylo pro osobní potřebu...

Jak se dál vyvíjela koncepce časopisu (rozšiřoval či zužoval se okruh stálých spolupracovníků) ve svobodných poměrech, jaký náklad jste dělali, změnilo se nějak zaměření časopisu?

Koncepce časopisu, jeho základní zaměření, „archeologie“ a rekonstrukce středoevropského prostoru se nijak neměnila – možná se rýsoval výrazněji i případný politický program, ale nebyla jím rozhodně nějaká forma „restaurace Habsburků“, jak nám podsouvali naši odpůrci. To si nepřál ani Otto Habsburský, s nímž jsme spolupracovali. Mimochodem jedna z nedocenených postav našich dějin. Rudolf byl propojen s Panevropským hnutím vycházejícím z (po mém soudu) idealistické koncepce sjednocené Evropy, která by středoevropský prostor po pádu habsburského domu uchránila před destrukcí způsobenou imperiálními či hegemonistickými choutkami sjednocených mocných až velmocných sousedů. Ty v podstatě – v nepříliš zmutované podobě – trvají dodnes a v posledních letech nabývají velmi nepříjemných reálných kontur – a nemám na mysli jen všežravé Rusko. Své máslo na hlavě má i sjednocené Německo. Současný polský filosof Marek A. Cichocki po tragické historické zkušenosti s naším pobýváním v prostoru mezi Západem a Východem navrhuje se soustředit tentokrát na „osu“ Sever – Jih. S tím souvisí myšlenka Trojmoří, což není jen „duchovní“, ale především ekonomický prostor [mezi Baltským, Černým

a Jaderským mořem]. To ale nevylučuje „obchodování“ v nejširším smyslu, a tedy i v duchu a pravdě, o němž, cituje Františka Palackého, psal Josef Florian. Uvidíme. Ale nejspíš až naši vnukové.

Po pádu komunismu jste vydali spoustu hodnotných knih, udělali jste předtím nějaké knihy samizdatem?

Střední Evropa také nebyla jen časopis, začali jsme postupně vytvářet i knižní řadu. Navíc k nám už někdy v roce 1985/1986 dorazila zpráva, že americký prezident Ronald Reagan založil fond, který měl přispívat ke vzájemnému poznání porobenných střeoevropských národů a který by podpořil vydávání literárních děl, s Jiřím Červenkou jsem domluvil, že přeloží *Jiný svět* od Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, sám jsem připravoval výbor próz Elieho Wiesela. Odeslali jsme seznam – a čekali na odpověď, která nepřišla. Až když jsme se na jaře 1989 tajně sešli v Budapešti s našimi exulanty, dozvěděl jsem se od Jiřího Gruši, že jakési exilové levicové grémium za nás rozhodlo, že od Reagana nic nebereme. Ale i tak jsme pár pěkně vypravených knih v samizdatu vydali.

Jak pracovala redakční rada, kdo sháněl příspěvky od zahraničních autorů ze zahraničních časopisů, které tvořily většinu obsahu?

Pracovala redakce, redakční rada se scházela. Jednou za čtrnáct dní, nebo jednou za týden? Už ani nevím. Scházeli jsme se v redakci ve Vyšehradské ulici nebo v nejbližších hospodách a bylo o čem diskutovat, někdy až do posledního metra. Emanuel Mandler, Milan Churaň, Bohumil Doležal, Josef Forbelský. Když se podíváš na složení redakční rady na obálce časopisu, je vidět, že jsme měli zastoupenou celou střední Evropu – od Viktora Blažiče ze Slovinska po Almise Grybaskase z Litvy. To bylo šťastné a myslím, že i vrcholné období.

Jakou měl časopis čtenářskou odezvu, dostávali jste dopisy od čtenářů, nabídky textů od českých historiků, politologů a publicistů... nebo jste spíše oslovovali své známé?

Jedno i druhé. Důležitá věc: už v roce 1988 se objevili u Rudolfa přátelé z Brna a svěřili se s plánem vydávat *Střední Evropu* – brněnskou verzi. Pamatuji se na Františka Rychlíka blahé paměti, bratra režiséra a v současnosti senátora Břetislava Rychlíka, Františka Mikše. Byl s ním ještě Pavel Švanda, ale možná mě klame paměť. Přebírali některé texty od nás a připojovali k nim své vlastní. Po Listopadu se přejmenovali na *Proglas*, to byla iniciativa Jiřího Kuběny. Ale později si je lidé pletli s Rádiem

Proglas a po Mikšovi, šéfredaktorovi, chtěli, aby zahráli dědovi k narozeninám, tak se název měnil až na současné *Kontexty*, se kterými dodnes spolupracuji. Takže kontinuita.

Jaký byl důvod tvého odchodu z redakce v polovině devadesátých let?

Sešlo se víc věcí. Začala se mírně projevovat ponorková nemoc, ale vznikalo také napětí, pokud šlo o obsah. Časopis měl několik poloh, ale dvě byly základní: na jedné straně historie a politika, na druhé umění a kultura. Se Zbyňkem Hejdou jsme občas žehrali na to, že ta druhá stránka je zbytečně upozadována. Vydali jsme výše zmíněnou knihu *Jiný svět*, svědectví Gustawa Herlinga-Grudzińskiego o gulagu. Při jeho pražské návštěvě v květnu 1995 nám poskytl rozhovor a já s ním domluvil, že ve *Střední Evropě* budou paralelně s pařížskou *Kulturou* vycházet pokračování jeho *Deníku psaného v noci*. Jenomže záznam, ve kterém polský spisovatel líčí své dojmy z pražského výletu, se Rudolfovi hrubě nelíbil – Herling-Grudziński viděl Prahu příliš očima Angela Marii Rippelina, italského bohemisty, na nějž byl Rudolf alergický. Pohádali jsme se, Rudolf se ale zasekl. Nebyl jsem žádný Rippelinův obdivovatel, ale o to vůbec nešlo. Přišlo mi hloupé spisovateli, jehož si z mnoha důvodů dodnes vážím, říkat nebo psát: mistře tohle ano, ale tamto ne. Poslední kapkou bylo, že Rudolf pověřil překladem *Daytonské dohody* svoji příbuznou, v dobré víře, že umí anglicky. Četl jsem text na poslední chvíli a musel jsem zavolat Milana Kubesu, který ke své perfektní angličtině uměl i překládat. Seděli jsme nad textem do noci, byl by to průšvih, kdyby *Daytonská dohoda* vyšla bez Kubesovy hluboké revize – byl to přece oficiální dokument, žádné literární povídání o mezilidských vztazích, u kterých by se dalo přimhouřit oko. Následujícího dne jsme se s Rudolfem v krátké době pohádali znovu a já za sebou zabouchl dveře.

Sledoval jsi po odchodu časopis dále a udržoval jsi kontakty s Rudolfem Kucherou a dalšími?

Zastavil jsem se občas na redakční radě i po odchodu do *Lidovek*, ale práce v novinách – měl jsem v kulturní rubrice na starost literaturu – mě dost pohlcovala. Ale musím říci ještě jednu věc. Na rozdíl od našich starších kolegů a přátel v disentu, kteří se stihli něčemu naučit při vydávání časopisů a knih v normálních poměrech, jsme se my učili důležitým věcem za pochodu, což bylo někdy znát. Ale ediční kvalita časopisu se postupně zlepšovala. S Rudolfem jsem se nedlouho před jeho smrtí potkal na Smíchovském nádraží. Domluvili jsme se, že se musíme sejít a k některým věcem se vrátit. Ale člověk míní...

Pojďme ještě pohovořit o tvé překladatelské činnosti. Zprostředkoval jsi nejprve prostřednictvím *Střední Evropy* a potom knižními překlady českým čtenářům dílo francouzského filosofa a historika Alaina Besançon. Co tě k němu přivedlo, znali jste se i osobně?

Osobně jsem se s Alainem Besançonem setkal až v roce 1991 v Praze, účastnil se mezinárodní konference o zločinech komunismu, sešli jsme se s ním a jeho paní i soukromě u Hejdů. Byl to dlouhý diskusní večer. Měl mimo jiné výhrady k příliš sametovému účtování s establishmentem poražené totalitní moci. Neměl ovšem na mysli nějaké věšení komunistů na lucerny, ale časově omezenou internaci režimních elit, aby nestihly „zmutovat“. I kdyby se jim po uplynutí karantény mělo zaplatit tučné odškodné, pořád by se nám to bohatě vyplatilo. První jeho text jsem si přečetl v londýnských *Rozmluvách* – psal v něm o čínských převýchovných táborech. Z Francie nám někdo ještě za totáče přivezl jeho knihu *Falsifikace Dobra. Solovjov a Orwell* (1985). U Alaina Besançon mi od počátku imponovalo právě jeho nezfalšované vidění věcí, nevyjímaje politickou sféru, kde většinou panují jednoocí nad slepými a v konečné, degradující fázi často slepí nad jednookými. Příkladů by bylo neúrekom, napříč Západem a Východem. A ve francouzském osvětí byl, pokud jde o hodnocení komunistického světa a postkomunismu spíše bílou vránou. Ale nebyl úplně sám: za všechny příklady je třeba uvést jeho žačku Françoise Thomovou.

Počátkem devadesátých let se ve *Střední Evropě* objevilo několik rozhovorů s Besançonem na téma nedostatečné dekomunizace v bývalých sovětských satelitech a také jeho polemika s Adamem Michnikiem (šedou eminencí polské „opoziční“ a později „kooperační“ levice) v tomto smyslu. Asi se shodneme, že Besançon měl prokazatelně pravdu, když kritizoval závažné nedostatky v této věci, zatímco Michnik je bagatelizoval.

Není asi nic horšího než mít *prokazatelně pravdu* a moci si ji tak akorát strčit za klobouk. To jsme zažili už v několika reprízách. Po Listopadu si řada šlechtitných lidí myslela, že sluhové zhrouceného režimu jsou jeho oběti podobně jako my sami. A byli manipulátoři, kteří toho uměli využít. K Adamovi Michnikovi se nechci víc vyjadřovat, musel bych se vracet k hodně minulým věcem. Vybavuje se mi jen jeden „obrázek“ zaznamenaný na kameru: Opilý Michnik objímá a líbá Wojciecha Jaruželského [bývalého vůdce polských komunistů a sovětského agenta] a hučí mu do ucha, že ho miluje... To by snad nevymyslela ani AI.

Co všechno jsi od Besançona přeložil a co by za překlad ještě stálo?

Připravil jsem a přeložil obsáhlý výbor jeho esejí *Svoboda a pravda*, knihy *Svatá Rus* a *Náboženské otázky současnosti*. Za české vydání by určitě stále stál zmíněný *Solovjov* a *Orwell* nebo kniha *Trojí pokušení církve* z roku 1996 – pokušení antidemokracií, demokracií a islámem. Ale především by měly česky vyjít jeho *Vzpomínky*, které po jeho smrti vycházely na pokračování v revui *Commentaire*, jejímž byl kmenovým autorem. Vyjadřuje se v nich shrnujícím a vhloubeným způsobem k otázkám, jimiž se zabýval po celý svůj mimořádně plodný a dlouhý život.

Překládal jsi polské básníky Herberta a Miłosze, setkal ses se spisovatelem Herlingem-Grudzińským. Přeložil jsi ale také filosofy Legutka, Karłowi cze, Cichockého a jiné... Kdo tě nejvíc zaujal svými názory a kdo svým dílem?

Nechtěl bych se mýlit, ale u všech zmíněných autorů mě zaujala především hluboká jednota mezi jejich názory a dílem. Herling mě kromě umělecké kvality svého díla zaujal ve stejné míře svou politickou nesmlouvavostí – Miłosz po jeho smrti napsal, co všechno si musel pro svůj nesmlouvavý přístup k základním otázkám vytrpět. Považuji za scestné, že v současném Polsku při tamní politické polarizaci někteří označují Miłosze za hlupáka a jiní Herberta za duševně nemocného člověka. Dílo Ryszarda Legutka *Esej o polské duši* mi otevřelo oči, pokud jde o tragédii polských dějin ve 20. století. Dariusz Karłowicz, Marek Cichocki a Dariusz Gavin vytvořili už před lety think tank *Teologia Polityczna*. Dnes mají za sebou dlouhou řadu vydaných knih (mimo jiné od Alaina Besançona nebo Rémiho Bragua) a vydávají tematický internetový týdeník.

Zdá se, že nejen čeští bývalí disidenti, ale i současní publicisté a televizní či rozhlasoví redaktoři, představují polské reálie, jako by tam existovali jen lidé levice – z dob komunismu jsou připomínáni Jacek Kuroń, Bronisław Geremek, Anam Michnik atd. ale ani slovo o Anně Walentynowiczové, manželech Gwiazdových neb Krzysztofu Wyszkowském...

Ale to se táhne celou dobu. Po Listopadu 1989 na polské straně většinou stačilo přijet do Prahy, popovídat si třeba s Jiřím Dienstbierem, a přepsat to jako hotovou věc do novin (většinou do *Gazety Wyborczej*). Nikdo se neobtěžoval vyslechnout druhou stranu. U nás tohle funguje z převážné části dodnes. Novináři z lenosti stále jen opisují z *GW*, která dnes už dávno není, čím byla počátkem devadesátých let.

STŘEDNÍ EVROPA

/ Sborník na dané téma/

I.

Praha 1984

C b s a h

Úvod /Jan Ulrich/	1
Hodnota jednoho svědectví /Josef Krudec/	3
Integrační snahy v habsburské monarchii v době formování novodobých národů /Milan Šmerda/	27
Útek k uniformě a pád pořádku /Václav Bělohorský/.....	62
Stredo-európska civilizácia / sformovaný útvar či jeho kristalizácia ?/ /Josef Špetko/	81
Mýtus a dějiny v ratibořickém údolí /J.Vrána/	86
R e c e n z e, k o m e n t á ř e, g l o s y	
Novější porážka /Václav Havel/	197
P ř í l o h a	
Právo na dějiny /Dokument Charty 77/	102

- 4 -

HODNOTA JEDNOHO SVĚDECTVÍ

Zamyšlení nad esejí Milana Kundery *Un Occident kidnappé ou la Tragédie de l'Europe centrale*

Josef Hradec

Vidíme to denně: vojáci napájí
koně s rakví světoů ...

Vladimír Holan

Než jsem přečetl Kunderův esej o tragickém údělu střední Evropy, dostalo se mi shodou okolností do rukou předposlední Kunderovo beletristické dílo, Kniha smíchu a zapomnění.¹ Jednotlivé části této knihy uvesují úvahy, které hodnotí a snaží se vysvětlit naši bezdějinnou současnost. Nabudu se široce zabývat Kunderovým uměním, pozastavuji se jen nad nezranitelně cynickým nadhledem vypravěče i nad dvojrozměrným schématem Kunderových postav: první, veřejnou dimenzi je politika, tou druhou, soukromou, pak erotika – pakliže první dimenze je realitou anulována, dochází k hypertrófi té druhé. Ty osoby pak připomínají některé kruté křety hyperrealistů sedmdesátých let: figury vydané s fotografickou dokonalostí osvojeným formám, u nichž bychom ale přes vzdálenou vnější podobnost marně hledali alespoň stopu soucitu a nostalgie jakož třeba u Segala. Marně přemýšlím, jak by do Kunderových postav mohl vejít pascalovský neklid? Jak by se do nich vůbec "vešel"? Zkoumejme však ideologická návěští Kunderových obrazných dějů. Musím hned na počátku přiznat, že autorovy úvahy o našem národě, jeho osudu i místě, jaké má ve světě, ve mně vyvolávaly celou škálu pocitů, od trapných rozpaků po vyložené nemouhlas, přičemž leitmotiv zapomínání a ohrožení je evidentní a natolik autentický, že o něm nemůže být veden spor. Jinou věcí ovšem je etiologie současného upadlého stavu, na které do jisté míry závisí i diagnóza spojená s pohledem do budoucnosti.

Protože je *Kniha smíchu a zapomnění* beletristickým dílem, nechtěl bych se – kromě jiného – stát obětí autorevy ironie, když vypravěčem jednotlivých příběhů nemají nutně být Milan Kundera sám, ale jedna z jeho postav, třeba ta nejvnitřnější, zkamenělá

- 5 -

žokem po srpnu 1968 a dále se už nevvyvíjející.

Přiznám se, že bych byl rád, kdyby tomu tak bylo, protože je skličující číst podobné úvahy o našem baroku, které jsou ostatně více než nám zde určeny Kunderovým štenářům "tam", na Západě:

"Když se jezuité po porážce české reformace v roce 1621 snažili převychovat národ na pravou katolickou víru, zaplavili Prahu nádeherou katolických chrámů. Ty tisíce kamenných svatých, kteří se na nás ze všech stran dívají, hroší vám, sledují vás, hypnotizují vás, to je sběsilé vojsko okupantů, které vtrhlo před třicetapadesáti lety do Osoh, aby vyvrvalo z duše lidu jeho víru i jeho jazyk." /podtrhl JH/ 2/

Nebýt podezřelé zmínky o okupantech, mohlo by se celé citované místo klidně použít v současných oficiálních učebnicích dějepisu pro střední školy; na jejich obranu však musím uvést, že jsou diferencovanější. Člověk nemusí být historikem s povolání,^{3/} aby si uvědomil povrchnost a banalitu uvedených vět a znovu také tu skutečnost, že v dějinách nerada se dědí a tradují nemysly a že zvláště ony mají tuhou kořen. Jsou to, s prominutím, bláboly. Proč bychom nyní, na konci dvacátého století měli dále přejímat skreslené vidění národních dějin, proč je nemáme vidět tak, jak se dály, proč k nim přistupovat na základě předem vytvořených konstrukcí, proč jim imputovat naše ressentimenty a idiosynkrasie?

Mnohem větší národní bídou než nepřiznivé vnější okolnosti bylo, že "dědicové" našich reformátorů, lidé často tragicky se mýlících, ale třeňoucích k obecnosti nebo se za obecnost odvolávajících, byly většinou osoby komolivé, bez daru vidění, bez daru proboctví, jimž se víra stále více redukovala na něco, co bychom mohli nazvat národní ideologií. A zbytky víry v této národní ideologii byly už s obecností dokonale vynaknuty. A nejen to: činili tak často s nevyléčitelným sektářským komplexem vůči této obecnosti. Na chiliastickém třeštění "božích bojovníků" - o co šlo jiného, než o návrat ke starozákonnému válečnému provizoriu? - a paranoických bludech národní xenofobie minulého století dějektivného ani kulturotvorného nebylo nikdy nic. Jejich vklad byl osudově rozkladný a jejich posledním výkřikem v krajně laicizované době jsou svou masovostí naše padesátá léta ...

Je už přinejmenším od první republiky tradicí, že se Husa například nebo i Komenského nejvíce dovlávali ti, kdož věděli velice málo o tom, čím tito muži skutečně žili, lidé v nejlepším případě více lhostejní, pokud nešlo o profesionální nenávisťníky, kteří se pak v poválečném období smutně zasloužili o likvidaci naší vzdělanosti.

- 6 -

Nevědomost představitelů a vykladačů "polednového vývoje" o základních pravdách křesťanství i hnutí uvnitř církví a křesťanských společenství byla vsácně intaktní. Vzpomínám si, že v reportáži o jedné z "osudových" cest Grahama Greena do Československa /byl tu v letech 1948 a 1968, tedy vždy, kdy se u nás něco dalo/ zaznamenal její autor Karel Kynol Greenovu negativní poznámku o sece některého z barokních světců - savdala mu podnět k vážné mýšlénému tlachání o tom, že nejenom u nás po Lednu, ale i v katolické církvi začaly pukat ledy dogmatismu!/, čehož neklamným znamením měl být právě výrok jinak katolického spisovatele. Nebo co si myslit o interpretaci téměř mýtomanské, v každém případě naprosto odporující historické pravdě, jak ji v osobnosti Jana Husa předvedl filosof Karel Kosík? Podle ní by měla Husova velikost spočívat - nezávisle na teologickém jádru věci - především v tom, že řekl ne autoritě jakožto autoritě, jako by to byl nějaký umíněný si dupnuvší směšně oteklý subjekt sartróvské proveniencce. Kteroužto ideologizující tézi uvozuje Kosík jinou úslušnou aktualizací z časů "pukajících ledů", když označuje Husa s žurnalistickou pohotovostí jako "velkého českého intelektuála"...

Také Kunderou citovaný Milan Hlubl v knize smíchů a zapomnění říká:

"Národy se likvidují tak, že se jim nejdříve vezma paměť. Zničí se jim jejich knihy, jejich vzdělanost, jejich historie, a někdo jiný jim napíše jiné knihy, dá jinou vzdělanost a vymyslí jinou historii." /s.167/

"ení to tak jednoduché, jak si rozšafný a trochu pohodlný Hlubl pesimismus - při stejné pohodlné a matoucí analogii mezi pobělohorským obdobím a dobou po srpnu 1968 - představuje: umělý chrup nstane umělým chrupem, protéza protézou. Mají-li národy paměť opravdu integrální a nikoli selektivní, není zdaleka tak snadné připravit je o ni. Není-li to nemožné vůbec ... Což při stejném účelu nejlépe vynikne při srovnání našeho vývoje za posledních čtyřicet let s vývojem v Polsku. Nic pak nemožný ani masové deportace, jak tomu bylo po válce v Pobaltí.

K tomu ještě jeden citát z Kunderovy knihy:

"Nikde nevíme, co bude. Jedno je však jisté. Ve chvílích jamnozřivosti může český národ nahlédnout sblízka proti sobě obraz své smrti. Ne jako skutečnost, ani ne jako nezbytnou budoucnost, ale přece jen jako docela konkrétní možnost. Jeho smrt je s ním." /ibid./

Trebaže národy nejsou nesmrtelné v tom smyslu, jako jsou nesmrtelné lidské osoby, které je tvoří - pokud za nesmrtelnost

- 7 -

nechceme považovat biologickou posloupnost předávání života, hypoteticky prodlužovanou do nekonečna – je nám národ přece jenom něčím víc než kapkou "dočasné" se vzpěšující splynout s mnohonárodnostním mořem a k tomu, aby náš národ viděl konkrétní možnost vlastní smrti, k tomu ani moc jasnozřivosti nepotřebuje. Smrt deformující a likvidující i vše přirozené je všude kolem nás, dávno už nás jako "rudá nemožnost chápat, lépe žít barvy světa";^{4/} stačilo by už jenom zavřít oči – a kolikrát jsme ve chvílích pro nás osudových měli oči zavřené!

Nechceme-li jako národ jen přežívat /i když přežití ve smyslu ochrany a zachrany čistě přirozených hodnot hude stát ještě mnoho sil/ ale žít /to znamená, že po sobě budeme chtít zanechat něco jiného než integrální spoušť/, k tomu je potřeba i mnohem hlubšího pohledu na naši národní minulost a poté přehodnocení dosavadních národních hodnot, případně rozhod se vším, co se jako hodnota tvářelo nebo co na hodnotách ideologicky parazitovalo. Pro co jiného bychom si měli přát jasnozřivost naléhavější, než pro ohvile rozlišování a třibení?

Jak uniknout tomu, aby nám při veškerém historickém vědomí příslušnosti k Evropě netrnuly zuby v paměti po kyselých hrozech, které jedli naši otcové? A jak na prahu nového tisíciletí nedopustit, aby naši synové nebyli odkázáni jen na ideologické mláto, které z oněch kyselých hroznů nakonec zbylo, když si právě oni svou situaci už vůbec nezavinili žádnou marnotratností?

I.

Svůj esej o tragédii střední Evropy^{5/} uvádí Milan Kundera událostí z maďarské revoluce v roce 1956: ředitel maďarské tiskové kanceláře, několik okamžiků předtím, než jeho úřad je zničen džlostřelbou, informuje svět o útoku sovětských tanků na Budapešť a svoji depeši končí patetickým provoláním: "Zemřeme za Maďarsko a Evropu!" Maďaři, podobně jako Poláci, naše národy a z velké části i národy pobaltské, patří duchovně k západní Evropě, z níž byli násilně vyvrženi po roce 1945 a v případě maďarském se do ní vlastně právě znovu vraceli neoficiálním všeobecným plebiscitem. Uvědomila si tehdy Evropa, západní "zbytek" Evropy, smysl tohoto zoufalého poselství a zároveň volání o pomoc? Tehdejší Evropě patrně vůbec nic nedošlo, když – jak Kundera konstatuje – měla za to, že jde nikoli o ni, o naši evropskou kulturu, ale pouze o politický režim bránící se roz-

- 8 -

kladné změně. Samozřejmě, že sympatizovala s těmi, kdo se chtěli zbavit skompromitovaného stalinistického režimu, stejně jako o dvanáct let později "drbela palce" našim polednovým obrodníkům, ale to bylo bohužel všechno. Na obě události se západní Evropa vždy snažila co nejrychleji zapomenout. Ti, kdož dělají politiku se tvářili, jako by se vlastně nic nestalo: škoda, že dosud nikoho nenaspadlo zavést Chamberlainovu cenu, myslím, že pro každý rok by se našlo dost kandidátů ... Je to nejspíš fatální následek sekularizace a s ní spojené "specializace": političtí vůdcové jsou většinou v zajetí krátkozrakých zájmů a lidé, kteří dokážou vidět komplexněji a dále nemají na utváření politických rozhodnutí žádný praktický vliv. Jestliže však maďarský vlastenec a Evropan byl v roce 1956 připraven zemřít za Maďarsko s vědomím, že umírá zároveň za evropskou kulturu, za evropské hodnoty, můžeme se ptát, zda i ve "velké" Evropě západní by se tehdy našel někdo, kdo by byl ochotán zemřít za Maďarsko s vědomím, že umírá ze Evropy? Když na konci studie dochází Kundera k závěru, že "středoevropské kulturní centrum" zmizelo /vše není podle mého názoru tak jednoznačné a ještě se k této otázce vrátím dále/, konstatuje zároveň, že "Evropa smizení svého velkého kulturního centra nezaznamenala, protože Evropa už nepocituje svoji jednotu jako jednotu kulturní."^{6/}

Obrazem z maďarské revoluce jsem si právě v souvislosti se západní Evropou či spíš s politickým Západem v širším smyslu vzpomněl na jiný obraz, docela nedávný. Před jistým časem otiskly naše noviny fotografii mladého muže, jenž při protestní akci proti jadernému dozbrojování západu nesl heslo: "Žádná vůle nestojí za to, aby se pro ni umíralo." Měl jsem velice stísněný pocit, ne proto, že jej pochopitelně chválili jakožto "rozumného" člověka /podobně jednající politikové jsou našim tiskem kvalifikováni jako "reálně uvažující"/, ale protože mne zároveň napadla otázka, pro co té tristní figure asi stojí za to žít?

Alexandr Solženicyn v proslulé harvardské řeči vytýká Západu, - tvrdě, ale oprávněně - naprostou nepřítomnost nejenom heroismu, ale i jakýchkoli předpokladů k němu; etické ctnosti /o teologických ctnostech se nemluví už dávno/ nahradilo přízemní vědomí právní legitimacy: co je právně nenapadnutelné, co je v souladu s právním pořádkem, je automaticky dobré i morálně a nemá smysl usilovat o cokoli, co je "nad" tím.

Milan Kundera dále říká:

"Střední Evropa musí klást odpor nejen drtivé síle svého vel-

- 9 -

kého souseda, ale také nehmotné síle času, který nepapravitelně ponechává za jejími zády období kultury. Proto mají středoevropské vepoury v sobě cosi konzervativního, řekl bych přímo anarchistického: zoufale se snaží restaurovat minulý čas, minulý čas kultury, minulý čas moderní doby, protože pouze v této epoše, pouze ve světě, který bral v úvahu kulturní dimenzi, mohla střední Evropa ještě bránit svoji identitu..."

Tragédií střední Evropy není podle Milana Kundery "rusko", ale sama Evropa, ta "Evropa, v níž Evropa už není počítována jakožto hodnota".

V takovéto bezperspektivní perspektivě se nejdříve můžeme ptát, co s Evropou vůbec bude dál? Zvítězí v ní nakonec ti "rozhodně uvažující", kdo si myslí, že "lépe je být rudý, než mrtvý" a v trestuhodné nevitě si představují, že jim budou ponechána všechna jejich "šťěstlůčka", tak jak jsou? Nebo Evropa duchovně vyčerpaná onou "nehmotnou silou času", završovaná dozráváním sekularistických tendencí, otevře svou náruč iskámu, který jako by prožíval renesanci a který v očích některých zmatených duchů představuje oždravující sílu? Nebo se Evropa, "vyvedena na poušť", rozpomene na dny svého mládí a bude schopná nového sjednocení? I za předpokladu, že je pochmurný obraz Evropy, před který nás Kundera staví, objektivní, musíme se ptát dále: je obnova duchovně a kulturně sjednocené Evropy vůbec možná a pakliže ano, jaké jsou možné cesty tohoto sjednocení?

Jisté je jedno: vědomí evropské sounáležitosti není dilem evropské kultury, tvrdit to, je hrubé matení následností, vždyť z vědomí evropské sounáležitosti evropská kultura teprve vyrůstala. To jednotu Evropy se před svými pesimistickými závěry těžce i Kundera:

"V čem tedy spočívá jednotu Evropy?

Ve středověku spočívala na společném náboženství.

V moderní epoše, kdy se ze středověkého Boha stává Deus absconditus, uvolnilo náboženství místo kultury, která se stala uskutečněním nejvyšších hodnot, jejichž prostřednictvím evropské lidstvo chápalo samo sebe, definovalo se a identifikovalo.

Mám dojem, že v našem století nastává jistá změna, stejně významná jako ta, která odděluje období středověku od moderních dob. Stejným způsobem, jakým Bůh dříve uvolnil místo kultury, uvolňuje nyní své místo kultura sama. Čemu ale a komu? V jaké sféře se uskuteční nejvyšší hodnoty schopné Evropu sjednotit? V sféře technických výkonů? Obchodu? Médii? Velkého básníka nahradí snad velký žurnalista? Nebo v politice? /.../ Nebo se Deus absconditus vrátí, aby zaujal uvolněné místo a stal se viditelným? Nevím, nevím o tom nic. Víra je - nom to, že kultura opustila své místo."

- 10 -

To, co tu Kundera uvádí ve výřtu možných jednotlicích zásad, s elokvencí, která jako by měla zálibu především v sobě samé a skutečnost ji zajímala až na druhém místě, nejsou a nemohou být principy, ale nanejvýš rozlišující znaky. Ani ony tu však nejsou samy od sebe a nejsou bez "neumanálního pozadí". Proto bychom čekali, že Kunderovo téžání po počátcích bude věcnější a radikálnější. Nezdá se přitom pravděpodobné, že by v půli cesty stálával vlivem z ohledů ke svým nevědomým nebo polovědčlaným čtenářům.

Tvrzení, že jednotka Evropy ve středověku spočívala na společném náboženství, je samo o sobě pravdivé a není na něm nic objevného. Nicméně vyvolává dojem, který ostatně následující řádky potvrzují, že evropské národy tu byly dříve než jejich jednotliví zásada a že se na křesťanství jako na něčem, co je mělo sjednocovat, málem dohodly dodatečně, nějakou konvencí. Evropské národy ve své duchovní kulturní identitě však křesťanství nepřecházely, jejich povznesení z barbarské nelidskosti je právě dílem katolické církve. Když na počátku třicátých let tvrdil Hilaire Belloc ^{7/-} už tehdy tváří v tvář duchovnímu úpadku – že Evropa bude křesťanská nebo nebude, nebylo to jisté s nedostatkem lepšího jednotlivce. Jestliže Evropa zapomněla na svůj duchovní základ, jestliže jej "vytěsnila do podvědomí", musela se žít náhražkami, které jí už vzhledem k patologii celého procesu nemohly poskytnout nezbytnou rovnováhu, ono "vyšší zdraví", nutné k tvořivému životu, jenž je opakem zmračeného přežívání.

Je opravdu těžké si představit, že by s něčím, co by mělo být základem, principem, se dalo zacházet jako s panelem, jako s volnou proměnnou. A je možné takhle od Anně ke Kaifášovi posílat i samotného Boha? Šatov z Dostojevského Běsů bude věřit v Boha, pakliže národ, v nějž věří především, naplní své mesiánské poslání. Milan Kundera možná uvěří, až kultura, v níž beznačejně věří na prvním místě, povstane z popela... V téžném případě ale Deus Absconditus není pojmenování boha agnostiků, kteří nad poslední "záhadou" bytí krčí rameny jako nad patovou situací v šachu, ani to není bůh nominalistů, jenž mohl namísto Desatera uložit lidstvu příkázání právě opačná; je to "tradiční" Bůh zjevení daného lidem, jenž ve skrytosti hořícího kafe hovořil k Mojžíšovi, Bůh dějin. Skrytost se netýká poznávání nebo rozpoznávání jeho existence, ale poznání jeho záměru, způsobů jeho působení v nás. Je skutečně velké neorozumění používat toto pojmenování pro označení údajného vyklízení pozic či opětného vyvážení

- 11 -

nutí se do čela tabulky evropských hodnot. Snad je pochopitelné, že žádná z lidských činností, ani člověk sám, nemůže ontologicky Boha zastoupit, třebaže si "místo", jež přísluší Bohu, v životě společnosti různých dějinných období usurpuje člověk pro sebe. Jeho kultura a umění nebo dílo dějinného utváření, jakým je třeba stát nebo politická strana, se má stát poslední mírou všech hodnot i posledním zdůvodněním sebe sama. Hebrejští proroci nazývali takové zmatení hodnot modlářstvím a považovali za nedůstojné mlo-
vka, aby se dílu svých rukou klaněli.

Je to typické drama posledních čtyř století Evropy, drama "dlo-
věkostředného humanismu" /Berďajev/, a protože jde o stav nepřiro-
zený, který jednoduše neodpovídá "hierarchii" bytí, natož "ne-
překročitelnému rozdílu mezi nestvořeným a stvořeným", má to všech-
no nakonec mít katastrofální následky, pád do nerozlišujícího zni-
cotnění - hodnoty, které chtěly Boha zastoupit, bývají smeteny
těmi, jež přivedly na svět, znenáviděné nakonec za to, že nespl-
nily /protože nemohly splnit/, co se od nich očekávalo. Je to ta-
ké jedna z nejzávažnějších příčin současného úpadku, upadlosti rozli-
šování a schopnosti rozlišovat, ne-vále poznávat vůbec něco z to-
ho, co se nás bytostně dotýká, onoho "jediného, co je třeba" /Sv.
Pavel plus Komenský/. Je to zajisté stav, nad nímž je třeba sou-
fat a východisko z něho se rýsuje jen jako nepatrné světlo kdesi
na obzoru. Ale mělo-li by Boha nahrazovat cokoliv jiného než On
sám, ve smyslu hlubšího a intimnějšího poznání Jeho záměru s ná-
mi i se vším, co je, nevyjdeme nikdy z bludného kruhu a případná
nukleární katastrofa by mohla lidstvo ještě zachránit před totál-
ním zhloupenutím, neodvratitelnou degenerací v něco, co spíš může
připomínat některý z hmyzích druhů než bytosti stvořené k božímu
obrazu a podobnosti. Silné tendence proto existují na obou stra-
nách "třídně" rozdělené Evropy: na jedné straně spotřebitelská
masa zájímající se jen o to, co se může, na druhé straně masa za-
strašená, odvažující se jen toho, co se smí. A vzývání "míry bez
míry" /Holan/ je čím dál hlasitější ve světě, který je stále ví-
ce lhostejný k umění a kultuře, ale především k pravdě...

"Buď požehnan, Bože můj, jenž jsi mne

zbavil model,

A který jsi způsobil, že uctívám jenom Tebe,

a nikoli Isidu nebo Osirida,

či Božskost či Lidství nebo Přírodní zákony

nebo Umění nebo Krásu"... E/

- 12 -

Paul Claudel nenapsal tyto verše jako nějaký žák nebo dědic Tolstého protikulturního blošnění, jak by se na první pohled mohlo zdát těm, kdo mezi lidskými hodnotami a hodnotami transcendentními /"nadpřirozenými"/ vodí nepřekonatelný rozpor, ale jako veliký básník s hluboce rozlišujícím smyslem pro souvztáhností jedné hodnoty s druhými.

xxx

Dá se při vši vážnosti a složitosti naší situace tvrdit, že střední Evropa jako nezaměnitelný duchovní fenomén zanikla, že zmizelo středoevropské kulturní centrum?

Myslím, že i ve změnách podmínek středoevropský duchovní prostor nadále trvá a že myslet na jednotu Evropy, žít s obrazem sjednocené Evropy není ani konzervativismus, ani anachronismus.

Je poněkud zjednodušující tvrdit, že se středoevropské národy jednoho krásného dne probudily a zjistily, že se nacházejí pod cizím panstvím. A nejde jenom o jaltskou konferenci, kde jsme, jak se trpce říká, měli být "prodáni" naivností spojenců, především Američanů /naivností spočívající v tom, že automaticky respektovali smlouvu a předpokládali, že ten druhý ji bude nejen stejně "čestně" respektovat, ale že si ji bude i stejně vykládat/. Najatí sofisté vládnoucí ideologie nás ovšem budou přesvědčovat, že si Jaltu vyložili správně jedině jejich ohleboďáci, že vlastně díky vasalství jsme suverénním státem a že vůbec žijeme v nejlepším z možných světů. V osudovém mezidobí 1945-1948 existovala u nás přece vedle sovětské páté kolony v KSČ i v ostatních stranách silná prosovětská tendence. Básníci téměř bez výjimky všichni avatofečili Rudou armádu a jejího neomylného vele-velitele.^{10/} Když se někdo odvážil ještě před únorem poukazovat na zločiny stalinismu, byl demagogicky umlčován a v padesátých letech, pokud včas neodešel do exilu, se mu to spočítalo i s úroky. Sám prezident Beneš, oběť vlastního politického fideismu několikrát při podobných příležitostech prohlásil, že útok na SSSR je útokem na jeho osobu. Kdo z těch, kteří ještě mohli pozitivně ovlivnit běh událostí, si vzpomněl na varovná slova Palackého či Havlíčkova?^{11/} Sovětský svaz už tehdy cynicky těžil z morálního kapitálu obětí, které jeho "rodina národů" přinesla ve světové válce.

Že se politicky nacházíme v područí "Východu", nevyplývá z naší volby, na druhé straně však naše situace není výlučně dí-

- 13 -

lem uchvatitelské totalitní moci, ta z velké části přišla už k hotovému - a konec konců kde jinde sneužili "Rusové" věrolomnější romanticky jednookého vědomí "slovanské vzájemnosti" než u nás? Opravdu jsme měli co jsme chtěli.

Co je nám jasné nyní, před padesáti nebo čtyřiceti lety tak jasné nebylo. Kulturně patříme k Západu nejenom vědomím příslušnosti k západní tradici, což by nás mělo vést ke stále hlubšímu poznávání kořenů a zdrojů naší kultury, ale také vědomím poslání, jaké zde a nyní máme před sebou. Tváří v tvář totalitární indoktrinaci bojujeme o národní svébytnost nebo jen o holé přežití? Podají se našim nepřítelům vytvořit z nás vygumovaný "socialistický národ" podle jejich zploštělých představ? To záleží opravdu jenom na nás a na tom, jaké je a bude i ve sféře praktického konání vědomí skutečné vzájemnosti /osudu i údělu/ středoevropských národů. Novým zdrojem tvořivého napětí může být a je - a to i v díle Milana Kundery - snaha o překonávání oné schizofrenní situace, v níž se nacházíme.

Všechny obavy a úzkosti by nebyly k ničemu, kdyby měly stát neplodné, kdyby jednou neměly přinést ovoce. K ničemu by nebylo ani hořekování nad ztracenou střední Evropou, kdybychom ji v sobě měli nést jen jako obraz něčeho, co nenávratně minulo. Kdyby střední Evropa měla opravdu zmizet se vším všudy, kdyby její praktickou likvidaci měla posléze následovat úspěšně završená likvidace duchovní, bylo by to opravdu veliké neštěstí, protože by šlo o vše jiné než o situaci, kdy "světlo ustupuje ještě většímu světlu" /Deml/. Kde hledat záruku, že tomu jednou tak nebude? Kde vzít jistotu, když naší jedinou jistotou je už po léta mučivá nejistota? Mluvíme o jistotě, ne o iluzi jistoty nebo její náhražce.

xxx

I kdyby byla středoevropským národům vrácena politická svoboda hned zítra a ony mohly svobodně, ať už v rámci případné středoevropské federace nebo samostatně, naplňovat specifickou svých údělů, nebude už střední Evropa nikdy moci být tím, čím bývala: tvořivou oázu mezi dvěma mocnými zdroji napětí, v jejíž nenapodobitelné duchovní atmosféře vznikala valedíla. Už z toho prostého důvodu, že jedna nenahraditelná tvořivá část jejího duchovního univerza je nenávratně pryč: židé diaspory střední i východní Evropy ...

- 14 -

Třebaže jsou dějiny izraelského národa jedinečné a nanapodobitelné /vždyť každá vědomá nebo nevědomá snaha o napodobení v podobě všech falešných mesianismů, do jich jen v dějinách bylo, vedla u ostatních národů ke katastrofám/, není bez užitku si všimnout analogických situací. O izraelském národě ostatně hovoří i Milan Kundera:

"Ještě jiná věc mi činí židovský národ tak drahým: právě v jeho osudu se mi střeoevropský úděl jeví jakoby koncentrován, odráží se v něm, nachází v něm svůj symbolický obraz. Co je střední Evropa? Nejistá zóna malých norádů mezi Ruskem a Německem. Podtrhuji slova: malých národů. Co jsou vlastně Židé jiného než malý národ par excellence? Jediný ze všech malých národů, který dokázal přežít říše a bořivý běh dějin."

Israel /mluvím o národě, nikoli o státě Izrael/ se ve svých víc jak tři a půl tisíciletých dějinách dostal často do neporovnatelně horšího marasmu, než je ten, v němž se nacházejí nyní naše střeoevropské národy; několikrát přece byl na pokraji naprostého vyhlazení - připomeňme si jen, jak po druhé světové válce rabín Feder hořekoval nad skutečností, že Israel přestal jako národ existovat - přece není sporu o tom, že v životě židovského národa začala v poválečném období nová éra. Jestliže to, že národy nejenom žijí, ale rozvíjejí se, vyplývá ze skutečnosti, že do svého základu přijaly a nesou v něm jistý formující princip, že je cosi na počátku jejich sebe-uvědomění jakožto národů, včetně jejich místa aposlání v životě celých civilizací, můžeme si v souvislosti s izraelským národem připomenout slova Franze Werfela, o němž budeme v jiné souvislosti ještě hovořit dále: nevyhladitelné trvání izraelského lidu je způsobeno tím, že Izrael je fyzickým svědkem božího zjevení. Je jasné, že se neshodneme s těmi, kdo židovsko-křesťanské zjevení neuznávají nebo neznají, ale "fakt Izraele"^{13/} je záležitost historická po výtce a všechny pokusy jej vysvětlovat vně zjevení nebo bez něho se vždycky dály za cenu arbitrárních abstrakcí nebo směšného komolení základních dějinných fakt. Že se naše národy a téměř všechny národy Evropy /i když způsob, jakým se to událo, byl různý/, staly "subjekty" vlastních dějin, je pozvolným důsledkem přijetí hebrejského proroctví završeného v učení posledního z jeho proroků, jenž byl více než jenom prorok. O Ježíši Kristovi věří a vyznávají ti, kdo tvoří jeho společenství, že je vtělený Bůh, ne metaforicky nebo hyperbolicky, ale ve vší skutečnosti a pravdě. Jestliže jsme na počátku našich

- 15 -

národních dějin přijali "kvas evangelia", mohli bychom, při vši dějinné relativnosti a nedokonalosti tohoto přijetí, analogicky s Izraelem bilancovat, co jsme s tímto kvasem učinili. Nebo co on, pakliže jsme mu k tomu vůbec kdy dali příležitost, učinil s námi. Jak je možné, že s vědomí národů /s výjimkou Polaka/, které jsou statisticky a nejenom tedy "matrikově" stále převážně křesťanské, se křesťanství téměř zcela vytratilo? Je se namnoze nechalo uzavřít do sféry, soukromé, receptivní a repetitivní zbožnosti, "praktikování", když praxe, která jediná se "počítá", se pak řídí zcela odlišnými kritérii. Jak je naopak na druhé straně možné, že vzdělaní a kultivovaní lidé, kteří neúspěšně potlačují slzy dojetí už při pouhém vyslovění pojmů "evropská vzdělanost", "západní civilizace", dostávají téměř hysterický záchvat, když se jim připomene, že bez křesťanství bylo a je obojí nemyslitelné? Je možné za takových okolností hovořit o "návratu" ke křesťanství? Myslím, že je to i zasa cenu velkých nedorozumění /a snad i pohoršení/ nutné a aktuální. ^{14/} Protože obsah křesťanství se nevyčerpává kulturami, které přivedlo na svět, nemůžeme si návrat k němu představovat jako návrat k něčemu, co bylo. Vždyť to, co bylo v našich nešťastných dějinách, by mohla negativní historiografie /věda analogická negativní teologii/ často uvádět jako odstrašující příklad. Bylo by smutné, kdyby si někdo pod pojmem návratu ke křesťanství měl představovat zavádění státemového státního náboženství; politická dimenze víry se v současných podmínkách u nás nedá žít bez heroického nasazení, ale bylo by směšné, kdyby se měla realizovat v nějakých tradicionalistických a partajnických seskupeních. Nikdo také nechce návrat ke křesťanství s pragmatickým či oportunním poukazováním na skutečnost, že se to ostatním národům "vyplatilo" - není-li křesťanství celou pravdou o člověku /říkám-li celou pravdou, nemyslím ony protivné hodnotové pravdy, které už předem mají na vše jedině správnou odpověď/, bylo-li v dějinách lidstva jenom nezbytným momentem v procesu uvědomování si jistých etických norem, pak je žádná restaurátorská snaha nezachránit a vracet se k němu by byl zbytečný přepych. Ale skutečnost je jiná.

Protože jde o zásadní věci, považoval jsem za nezbytné i toto zdánlivé odbočení. Vyjdeme-li z přesvědčení, že dějiny jsou utvářeny nikoli abstraktními principy, hesly nebo slogany, ale svobodnou vůlí nebo vůlí k nesvobodě jednotlivců i celých společenství, můžeme se odvážit tvrdit, že dějiny našich národů mohly

- 16 -

být za stejných /daných/ vnějších politických okolností i uspořádání sil a možností uvnitř národů samotných zcela jiné, jinak by nebylo možné s výhledem a odvoláním na budoucnost doufat, že zrovna naše dějiny jednou zase budou dějinami ... Věříme ve skrytý smysl dějin, který není uzavřen výlučně v nich, ale přesahuje je.

Když Milan Kundera tvrdí, že

"Střední Evropa jakožto středisko malých národů má vlastní vidění světa založené na hluboké nedůvěře k dějinám", charakterizuje dějiny či spíše "Dějinu", historii a velkým H, jako "Hegelovu a Marxovu Bohyni", která je "vtělením Rozumu, jenž nás soudí a rozsuzuje, je Historií vítězů". Nepředpokládám, že se s touto filosofií dějin sám Kundera stotožňuje, protože je-li posledním slovem dějin iracionalita s právem silnějšího jako vítěze, proč se nechat k vítězům? Nebo proč se neuklínat představou, že zrovna máme tu smůlu, a nejsme vítězi my? A jestliže je tato teze jeho filosofií dějin, co jej vede k tomu, že přes to vše vzdoruje fatalitě - a co jsou dějiny "boha strženého do dějin" jiného než iracionální libovůle "alepého osudu"? /Rozum jde stranou, pokud se nespokojí s místem "dialektiky" fixujícího lokaje./ Nedůvěra středoevropských národů se netýká dějin samotných, ale myšlenkové konstrukce, kterou si v pseudomesiánské neomalebnosti o dějinách vytvořily mocné sousední národy, aby zdůvodnily svoji vítěznou "iniciativu". Ale proč přejímat od geograficky velkých a politicky mocných národů i jejich filosofií dějin? Z provinciální obavy, abychom nebyli provincionální? Nebo snad i Milan Kundera věří, že dějiny jsou výlučně dějinami mrtvých a že my jsme jenom jejich produkty a momenty? Je potom v takových dějinách místo pro jinou svobodu, než je ta s poznání nutnosti? A jaký smysl by mělo mít i to nejtvrdivější vzdorování? A k čemu by bylo uvažovat v národní perspektivě o návratu k dějinnosti? Naše naděje ve svém posledním slově spočívá na rozlišení, že Bůh, jenž je Pánem dějin, a dějiny nejsou jedno a totéž a že rozdíl není pouze logický. Proto naše očekávání není perverzním optimismem, který by s pravděpodobnostní jistotou očekával příhodný průběh událostí, jenž by nás třeba zbavil čarí nadvlády a útlačku, ale mohl by nás zanechat žalostně neschopné učinit cokoliv rozumného sami se sebou...

Stojíme-li nyní nezávisle na geopolitických poměrech, mocenských sférách vlivu, "třídním rozdělení světa" a jiných myšlen-

- 17 -

kových fetiších tváří v tvář rozpadu světa nebo mezidobí, které si dost nedočkavě říkalo pokřesťanská éra, můžeme se také ptát, kdo bude povolán a schopen vydat o této době svědectví a kdo bude jenom pasivně a bezpomocně poddán ničivým poryvům, aniž by co málo věděl o jejich směru a smyslu? Bude Milan Kundera svědkem této epochy nebo bude i jeho uvažování mít charakter dobového symptomu? Hrozí-li se upřímně velikého zapominání a mizení v dějinách Evropy i v dějinách vlastního národa, nebí nakonec obětí tohoto zapominání i on sám?

II.

Případ Franze Werfela uvádí Milan Kundera jako typický příklad středoevropského osudu, vždyť Werfel strávil první třetinu života v Praze, druhou ve Vídni, třetí ve Francii a ve Spojených státech. Kundera připomíná Werfelovu přednášku, kterou měl v roce 1937 na kolokviu, uspořádaném Organizací intelektuální spolupráce při Společnosti národů a na jehož pořadu jednání bylo také téma "budoucnosti literatury". Werfel měl ve své přednášce navrhnout vytvoření "světové akademie básníků a myslitelů". Kundera zde uznává, že se dokázal postavit nejen "proti Hitlerismu, ale proti totalitnímu nebezpečí vůbec, proti ideologickému a žurnalistickému zblbnutí doby, které se chystalo zavraždit kulturu". Werfelův návrh nebyl pochopitelně přijat, ale nejen to, sklídl s ním posměch. V "absolutně zpolitizovaném světě mohla taková akademie mít", jak říká dále Milan Kundera, "komický vzhled shromáždění krásných duší". Werfelovým naivním návrhem je ale dojat, proč ožé "vyjadřuje zoufalou snahu nalézt ještě morální autoritu ve světě zbaveném hodnot".

Bylo daleko víc věcí, které byly směšné ve chvíli svého zrodu, když se však podařilo je prosadit a uskutečnit, připadaly později jako samozřejmost, především těm, kdo jejich možnost vůbec nepřipouštěli. Bylo by světové shromáždění nezávislých tvůrců a myslitelů jenom spolkem krásných duší? A znamená to, že i Franz Werfel byl pouze "krásná duše"? Je přece k rozlišení vznešená směšnost dona Quijota a směšnost hlupáků, zcela bez vznešenosti. Dějiny, které nejdou zabsolutněnou mírou sebe samotných, dají v konečném účtování za pravdu těm prvním. A to i dějiny ztroskotané a zničené těmi druhými, jejich směšnými nároky a představami. Werfel měl hrůzu ze světa a zároveň strach

- 18 -

o svět, v němž přestala existovat morální autorita, nezávislá na mocenských a jiných zájmech, v němž hlas této autority byl umlčován a přehlubován demagogiemi usurpátorů moci všech odstínů, kteří jí nejvýš dokázali předhazovat nulový stav tankových divízií, které měla k dispozici.^{15/} Zasluhou Franze Werfela je, že tehdejší zmatení a rozklad hodnot v Evropě nevykládal entropickým působením "nehmotné síly času", ale jako důsledek "zrady klérků", důsledek odpadnutí Evropy od toho, co bylo a je její skutečnou jednotou.

Opakuji, že kultura jakožto plod a dílo jednoty duchovní nemůže, a to i před druhotné vědomí jednoty, které na jejím základě vzniká, tuto duchovní jednotu bránit nahradit. Děje se tak jedině za cenu ztráty paměti, neuvědomělé nebo předstírané.

Další přímo nedocenitelnou zásluhou tohoto "nepokřtěného křesťana" je, že se k nekalenosti pohledu dokázal povznést i proti síle nevraživosti a předsudků a že křesťanstvu prolezlému a osudově oslabovanému antisemitismem ukázal cestu k reflexi nad jeho hebrejskými kořeny, která jej měla postupně zbavovat porazitujícího kontaminací pohanství.^{16/}

V době, kdy většina evropských intelektuálů si sice uvědomovala nebezpečí fašistického a nacistického totalitarismu, ale stávala raněna absolutní slepotou vůči jánému totalitarismu /připomeňme, že André Gide odjížděl do Ruska, aby na vlastní oči spatřil, jak se tam naplňují zásady evangelia/, dokazuje Werfel s jasnou živostí ve Velké otázce rozlišit obojí nebezpečí. Evropské intelektuály - ne pouhé antifašisty nebo antikomunisty, ale takové, kteří viděli smrtelné ohrožení celé naší evropské kultury a křesťanské civilizace z obou konců - lze přitom v polovině 30. let spočítat na prstech jedné ruky. Jacques Maritain, Emmanuel Mounier nebo Nikolaj Berďajev si na žádné krasodušství nepotrpěli a řešení, která navrhovali, tak úplně donkichotská nestyla. Kdo ale tehdy slyšel jejich hlas?

Werfelova myšlenka "světové akademie básníků a myslitelů" se neuskutečnila, protože s ní přišel příliš pozdě, aby v době nejvyššího ohrožení už mohla mít nějakou tradici. Kde jsou však ti, kdo se smáli Werfelově údajné naivitě? Jaká oni nacházeli řešení a co z nich zbylo?

Werfelova "Velká otázka" je ale v první řadě otázkou po smyslu a cíli našich životů, po smyslu našich dějin, národních i evrop-

- 19 -

ských dějin vůbec, protože je otázkou po Bohu. Je otázkou radikální v tom smyslu, že jde až na kořen věci a že ji klade "sekularizovanou" Evropě, která si před ní ucpává uši nebo se při své spolitizovanosti nedokázala zmocit, a to i ústy svých nejlepších představitelů, na nic než na několik vágních měšťanských banalit. Je to otázka návratu k tomu, co je základem našeho západního světa, návratu ke křesťanství, jonnž by při vši složitosti a pluralitě iniciativ trval "v duchu a pravdě" a neznamenal útek před obázkami, které "sekularizovaný svět" prožívá a přináší. Je těžké posoudit, zda nyní, poté co byla Evropa nemilosrdně převálcována a jedna její nedílná součást je v cizím gajetku toho druhého, zda je tedy tento celek moudřejší? Dějiny ne vždy tvoří ti, kdo si myslí, že je tvoří, a navíc je ošidné generalizovat všechny sociologické vzorky různých "trendů", jak je prezentují masové sdělovací prostředky i tam, kde na ně nemá monopol všemohoucí stát. A jestliže Bůh působí ve skrytosti, je lépe věřit jeho "takým agentům na území knížete tohoto světa", jak sám sebe charakterizoval Jacques Maritain, než těm, kdo podle francouzského rčení tvoří v miněni děšt i pěkné počasí. A kde je psáno, že politicky ujařmená střední Evropa nemá v mnohém ohledu před západní Evropou náskok k v kruté zkušenosti a tvrdém poznání a že nebude muset v žádném případě procházet "dětskými nemocemi", které Západem ještě do nedávna hýbaly a patrně ještě hýbou doposud?

III.

Když Milan Kundera říká, že "střední Evropa je dnes zotročena Ruskem", je si dobře vědom celé řady možných námitek: jaké že to Rusko zotročuje? Ruský národ? Ruský lid? Nebo sovětský stát? ^{18/} Jeho uvažování ale končí u "nenáviděného komunismu", který už dále nerozebírá. Mohli bychom se dále ptát, zda je zotročovací, uchvatitelské a utlačovatelské puzení v "Rusech" vlivným dědictvím věky izolovaného pravoslavlí, v němž se "odehrál scestný proces" ^{19/} a jeho /zase/ pseudomesiánskými zplodinami nebo je výsledkem věky trvalého a izolací násobeného komplexu méněcennosti Rusů vůči Západu, kteří pak právě díky tomuto komplexu zaváděli všechny západní "vymoženosti", v nichž se nekriticky zhlédli, především u sabe? ^{20/} Sovětský státní ateismus není například ani o krok dále než osvicené osmnácté století, za krok zpět bychom mohli ngopak považovat skutečnost,

- 29 -

že vyprohává štos "století světla" nahradila skličující duchovní rigidita. Spolu s příhodnými geografickými podmínkami ^{21/} bude sovětská skutečnost nejspíš dlouhodobou syntézou obojího. Když však odečteme všechny původně ruské složky této skutečnosti, zůstane nám jenom maličkost: právě onen "nenáviděný komunismus" neboli marxismus-leninismus. Bylo by "Rusko", které i takový Vladimir Solovjev, po Čadajevovi nejevropštější z ruských myslitelů, dokázal přes všechny výhrady pojmenovat "rodinou národů", stejně imperiálně rozpínavé i bez marxismu-leninismu nebo by se ubíralo cestou vnitřních reforem? A dosáhla by ruská expanze, před níž prozíravě varoval Palacký a Havlíček - tehdy na "pravoslavném" základě - stejných úspěchů jako jsou ty, jichž dosáhla pod "prapory komunismu"? To je velice málo pravděpodobné, protože slovanský "internacionalismus" by měl ve světovém měřítku menší akční rádius než dosud má. A i kdyby se Rusko dalo na cestu reforem, těžko předpokládat, že by se industriální rozvoj odehrával s takovým pseudonábiženským zaničením a doslova "přes mrtvolu" ^{22/}, jak tomu bylo za Lenina a jeho nástupců. Řekne-li Milan Kundera před svými západními čtenáři "Rusko", vyvolává to bezpochyby dojem čehosi naproste Evropské cizího, cizorodého a vlastně barbarského, duch necivilizované Asie promísený a autokratickým dědictvím Byzance. ^{23/} Ale když jako "vnější" vlivy odečteme Asii a Byzanc, zůstane nám marxismus-leninismus zas. A kdybychom se v násoru na "ruskou otázku" neměli shodnout s nikým na ničím, potom nemůže být sporu o tom, že marxismus není produktem Ruska, nad nímž se nám tak lehce ohrnuje nos, ale že vznikl ještě kousek západněji od našeho středoevropského universu a že je, pokud se nemýlím, i vírou mladistvého věku samotného Milana Kundery. Spočty o čistotu "původního" marxismu, jenž měl podle jedné verze být ve své nezkažené západní podobě dobrý a znesvětit jej měl až záluďný Asiat s bradkou a podle druhé verze měl být dobrý v leninském završení, jež měl pro změnu znesvětit jiný Asiat, tentokrát s knírem, je počné ponechat k zábavě katedrevým dobromyslitelům nebo zakladatelům marxistických sekteček. I v díle radikálního "mladého" Marxe je totalitářské tisknutí a ohlédem na dogmatický metafyzický monismus a krajně reálnistickou antropologii natolik osudové, že by stačilo, i kdyby už dál nic nenapsal, aby jeho neučesaná ideje domýšleli jiní. Vždyť třeba

- 21 -

otázku Boha měl po celý život apriorně za dávno vyřešenou, a jiného boha než Hegelova neznal – stačilo ho "materializovat" proslulým postavením s hlavy na nohy. Že filosofie není místem pro zbožná přání, věděl nejlépe Marx sám, ale na něho samotného tuto pravdu aplikovali až jeho dědicové. Dá se říci, že ruský mesianismus, zvláště jeho silně panteistující tendence, na Marxova revoluční učení jenom čekal a Západu /včetně nás/ ve své marxisticko-leninské modifikaci vrací neblahou investicí i s úroky ... Ruský národ má experimentálně na vlastním těle /a my s ním/ přinést důkaz nemožnosti protikladných aspirací tohoto nového náboženství, v němž bohužel "milost" nejenom že ruší přirozenost, ale přímo ji devastuje. Bylo by dětinaké smýšlet, že jde jenom o "trest", spíš je třeba podle mystické spravedlnosti myslet na ty, kdož se poskvvrňují, aby očistili druhé. A mít víc než kde jinde na paměti, že poznání smyslu určitého ala není ještě jeho ospravedlnování, tím méně výzvou ponechávat mu volný průchod. Existuje místo, a někde lze nahlížet otázkou vztahů mezi Evropou a Ruskem, mezi Východem a Západem bez protikladných kategorií a protikladných schémat? Z něhož lze nahlédnout jednotu celé Evropy, v celé její dějinné i ideové složitosti? /O čem jiném bude řeč až pomínou všechny mýty dvacátého století? Při nejlepší vůli nevidím nic, co by v univerzálnosti pohledu mohlo nahradit křesťanství i kde. /Komunismus není univerzální, je totalitářský ve své podstatě. Časná univerzální jednotu v rozmanitém, ale jenom jednotu v unifromě. Proto nemůže kromě železa a betonu, vydat ovoce, které by se alespoň zdaleka podobalo některé z historických křesťanských kultur./ Přiznám se, že je mi dost proti mysli, když Milan Kundera hovoří o Rusku jako o "proti-Západě" nebo dokonce jako o jiné civilizaci – také proto, že analogické procesy návratu probíhají i v samotném Rusku, v podmínkách neporovnatelně nepříznivějších než jaké máme my.

Hájíme-li svoji středoevropskou identitu proti kvantitativní přesile ideologické entropie, nemůžeme se opírat jenom o naši "západnost", ale opět o to, co je jejím dějinným i logickým základem: Když po geografické likvidaci /formálně samotný politický satelismus berou vážně jen "politikové možného"/ dostává volný průchod snaha likvidovat všakerou národní původnost, není už pronásledování křesťanství arbitrární

- 22 -

sáležitostí, neboť právě je naši milování nepřátelé instinktivně cítí /a na svůj svrácený způsob i cítí/ jako místo nejvytrvalejšího a přesvědčivě neznitelného odporu, skutečný základ a střed národní identity. Tak je tomu najslovněji u našich severních sousedů, u Poláků. Tábeme-li se, jak čelit rozkladnému působení, které besprostředně pociťujeme všude kolem sebe, musíme se také ptát, čím mu čelit. Nějakou národní ideologií? Avšak každá ideologie je falešným vědomím, a to opravdu každá. Nehledě k tomu, že národní ideologie byly mnohdy jenom momentem připravujícím vpád ideologie "internacionalistické"; není náhodou, že naši "dědicové národních tradic" ponechali národu až na nepatrné změny ideologickou konstrukci jeho vlastních dějin, a to až do okamžiku "fúze", jako přípravu pro přijetí vlastnictví "vyššího" typu ...

Bolestně pociťujeme následky toho, že národy střední Evropy jsou po celá desetiletí záněrně a promyšleně od sebe izolovány a nejen to, čas od času jsou ve "statistických průměrech" poštřevány proti sobě navzájem. Jak čelit i tomuto zlu? Nacionalismus je sterilní a má všechny rysy něžného provinciálního.^{24/} A "abstraktní" humanismus stojí na příliš mnoha předpokladech, z nichž si valnou část ani neuvědomuje, takže není ani zdaleka "do každého počasi". Je velkou vinou evropských národů, že jiným národům namísto Krista kromě násilí a nespravedlnosti přinášely i své myšlenkové odpadky, mláto pro vepře, což nyní obracejí "národové země" zase proti nim.

Čím více je naše kultura ohrožována, tím hlubší by měla být naše reflexe nad jejími kořeny. Budeme mít v sobě sčistatek velkodušnosti přiznat pravdě její právo, i kdyby měla svědčit proti nám? Tvrdit o nás, že jsme zmlkali, je předčasné jak v duchovním, tak v kulturním smyslu, dokonce ani politicky to není pravda. Jestliže existují "střediska odporu" proti duchovní nivalizaci a anihilaci, nemusí jít nutně o "páralelní struktury" orientované vysloveně opozičně, ani o "podzemní církve", což jsou ostatně pojmy, které režimním představitelům a jejich "ideopolicií" nedají spát. Existuje přese a dále trvá vzdělanostní svépomoc, i to, čemu brazilský arcibiskup Dom Helder Camara říká abrahámovské menšiny. Ivan Diviš napsal ještě před svým odchodem do exilu slova málem programová: "Ničili nás anonymitou negace. My je zničíme anonymitou pozice ..."

- 23 -

xxx

Hovořím-li o možném návratu našich národů i národů celé střední Evropy ke křesťanství, jsem si zároveň vědom všech eventuelních nedorozumění. "Návrat ke křesťanství" není nejšťastnější spojení, protože může vyvolávat představu kříslení něčeho, co je už dávno mrtvé a definitivně odepsané. Snad je daleko výstižnější hovořit o návratu křesťanství. Jde tu, alespoň v životě našich národů, o věřitelnou skutečnost, charakteristickou, jak jsem již řekl, pro poslední desetiletí, která teprve vydá své plody. Nic na tom nezmění pronásledování, omezení na pouhé úzký "církevní" život církve, propaganda látaná z myšlenkového haraburdí minulého století.

S přesvědčením o duchovním obrození našich národů a národů celé Evropy spojdí zde svou víru, že Evropa si také nějakým způsobem "navenek" uvědomí svoji duchovní a kulturní soudržnost, s níž vzrůstá nová jednota.

O návratu ke křesťanství bych nemluvil, kdybych nebyl přesvědčen nejenom o jeho integrální pravdivosti, o tom, že je humanismem Vtělení, Kříže a Zmrtvýchvstání nekonečně víc než svasující "religio", ale také o tom, že je náboženstvím plodnosti, náboženstvím duchovního rozmnožení přirozených darů člověka. Že je svým způsobem "kulturotvorné". Třebaže právě kultura je to, co nám "bude přidáno", budeme-li nejprve hledat boží království.

- 24 -

P o s n á m k y

- 1/ Milan Kundera, *Kniha smíchu a zapomnění*, Toronto, 68 Publishers 1981.
- 2/ "Katolicismus" byl náboženstvím poběloherských vítědů historickou shodou okolností. Proč vítědka sasklivat, že se chvalila jako vítězové? Univerzálnost tehdejšího katolicismu i přes silné tendence ke strnulosti /mocenský absolutismus a tvrdá hierarchizace/ v církvi ve srovnání s dobou Otčů a středověkem a přesto, že v barokní době tvořili církevní hierarchii u nás cizinci, byla zárukou, že kultura, která s nových možností národa vsaje, bude přes všechnu nepřítelů psudu organická.
Poslání a působení jezuitů, kteří ostatně byli v Praze dáno před rokem 1620, bylo v tehdejší těžké situaci dost nevšední. Nepřikládali však "převychovávat národ na /1/ pravou katolickou víru" ani mu vnucovat nějakou bytostně cizí "ideologii", chtěli jej vrátit /více otčů, jejich "nasazení" bylo v naprosté většině případů nezískné, bez postranních úmyslů, na méně přísných misijních terénech podstupovali často mučednickou smrt...
Traduje se, že umírající svatý Ignác z Loyoly byl požádán, aby vyřkl něco, co by bylo vkladem do dalšího života nově vzniklého řádu, aby vyzval své požehnání. Prorockou ironií umírajícího starce bylo, že vlastním řádu dal do vínku nenávisť a pomluvy nepřátel. Kde jinde se toto Ignácovo požehnání naplnilo násorněji než v našich dějinách?
- 3/ Třebeže historik s povolání Jan Tesař jde ještě dál a naše národní světoe označuje rovnou za kolaboranty. V sektářské zaslepenosti ovšem dochází až k tvrzení, že by vyměnil celý národ. V této iniciativě by patrně nebyl první a aby nezapracel energii a čas nějakými sentimentálními ohledy s případných zbytků křesťanství v duši, mohl by cenné zkušenosti získat třeba od Pol Pota ...
- 4/ Z básně Vladimíra Holana Španělským dělníkům, napsané v době Španělské občanské války,
- 5/ Milan Kundera, *Un Occident kidnappé ou la tragédie de l'Europe centrale*, in: *Děbat*, num. 27, novembre 1983. Není-li uvedeno jinak, jsou všechny další citáty z tohoto Kunderova eseje.
- 6/ Milan Kundera, cit.dílč, podtrženo, J.H.
- 7/ Hilaire Belloc, *Evropa a víra*. In: *Řád*, revue pro kulturu a život, 2.roč., 1935, s.39-45.
- 8/ Claudelovy verše přel. Ivan Slavík. In: Paul Claudel, *Máma milost*, Praha, Mladá fronta 1970.
- 9/ Tak alespoň píše Kundera: "Po roce 1945 se hranice mezi těmi to dvěma Evropami /mezi latinskou západní Evropou a byzantskou Evropou východní - pozn.J.H./ posunula o několik set kilometrů směrem na Západ a několik národů, která se vždy považovaly za západní, se jednoho krásného dne probudila s konstatováním, že se nacházejí na Východě." Milan Kundera, *ibid*.
- 10/ I Vladimír Holan psal přece po válce o jasném kameži zvaném "stalinit" a teprve až v padesátých letech si zoufal, že lehkovážné vkládání našej do člověka jej vydalo "mocí pouze lidské" a tedy "tč, jež je bez Boha". Viz V.Holan, *Bolest*, 1965, s.40

- 25 -

- 11/ Oba ostatně připomíná i Kundera:
 "Palacký varoval před imperiálními ambicemi Ruska, které usilovalo o to stát se světovou monarchií /.../ "Ruská světová monarchie", tvrdil Palacký, "by byla nesmírným a nevýslovným neštěstím, neštěstím bez míry a mezí."
 "Rusové s oblibou nazývají slovanům vše, co je ruské, aby později mohli všemu, co je slovanské, říkat, že je to ruské", prohlásil až v roce 1844 /.../ Karel Havlíček, který české vlastence varoval před jejich hloupým a nerealistickým rudošilstvím."
 Po roce 1945 se u nás téměř automaticky přijímali šovinistická téze velkoruské historiografie, že Rusové doby slovanské holubice nikdy nevedli dobyvatelskou válku. Palackého a Havlíčka by bylo tehdy možné snadno usadit tvrzením, že sovětská "rodina národů" se od carského Ruska diametrálně liší ... Navíc Sovětský svaz vítězstvím nad fašismem vybojoval přece světů mír! O tom se po roce 1945 u nás nediskutovalo.
- 12/ K Západu ovšem patříme i politickou demokratickou mentalitou. "Ex tuncilieté kultivace duchovního "podloží" politické sféry života jsou samostatná demokratická pravidla a velice křehká a nezakotvená. Což je víc jak náhorně vidět ve většině semí tzv. třetího světa.
- 13/ O "faktu Israele" hovoří Claude Tresmontant v knise Le problème de la Révélation, Paris 1969.
- 14/ Najde také jenom o čistě akademickou otázku, ale o hodnocení určitého procesu, který se přes nepříznivé podmínky /ale také nikoli pouze díky jim/ odehrává zvláště během posledního desetiletí.
- 15/ Proročká slova Chestertonova: Svět bez papežů bude tím, čím byl před papeži: světem otroků...
- 16/ Duchovně jsme semité, napsal s velkou rozhodností v encyklice proti nacismu jeden z velkých papežů našeho století Pius XII.
- 17/ Můžeme si také připomenout krutou ironii "Prozřetelnosti" vůči G.B.Shawovi, jenž si tolik zakládal na své sžíravé kritičnosti: když se vrací ze země, "kde zítřka již znamená včera" a kde lidé umírají po statistických, ptají se jej novináři co říká na údajný hladomor v Rusku. Shaw udiveně odpovídal: Hladomor? Nikde jsem tak dobře nejedl!
- 18/ "Někdo mi může říci: /.../ Ve skutečnosti to není Rusko, ale komunismus, který národy zbavuje jejich podstaty a který ostatně učinil z ruského lidu svou první obět. Je jisté, že ruský jazyk dusí jazyky ostatních národů impéria, nejsou to ale Rusové, kdo chce rusifikovat ostatní, je to tím, že sovětská byrokracie /.../ potřebuje technický nástroj, aby sjednotila svůj stát. Rozumím této logice a rovněž chápu rozjitřenost Rusů trpících při představě, že by někdo mohl stotožňovat nenáviděný komunismus a jejich milovanou vlasti." Milan Kundera, ibid.
- 19/ Viz Jacques Maritain, Integrální humanismus, český překlad, Mm, 1967, s.69 a rozbor na následujících stranách.
 Pravoslávím zde myslím více ruskou "civilizační realizací" než pravoslavné křesťanství samo v sobě, v jeho nad-
 dějinné dimenzi...

- 26 -

- 20/ Když se Petr Veliký rozhodl definitivně podřídít pravoslavnou církev své imperátorské vůli, našel vzor v modelu "státní církve" /přesněji církve ve státě/, jak jej vypracoval evropský protestantismus. I u nás svedený "státní dogma nad církvemi", jenž má vést k definitivní likvidaci křesťanství, vychází sice ze sovětského vzoru - ten je ale jenom naplněním Petrova odkazu...
- 21/ Jestliže je podle Milana Kundery pro střední Evropu charakteristické pravidlo "maxima různosti na minimálním prostoru", je schématické tvrdit, že se Rusko zakládá na pravidle právě opačném. Kulturní a duchovní centra Ruska stojí /nebo spíš stávala/ na tomtéž pravidle maxima různosti. Tragédií bylo, že šlo o malé ostrůvky v nezměrném "provinciálním" moři. Totéž platí i o ruské vzdělanosti, proti níž stál ruský lid jako smutné "stádo bez pastýře", ochotné a lačné naletět všem možným falešným autoritám.
- 22/ Komunismus neznamená "popření ruské zbožnosti", jak tvrdí Kundera, ale je svedením všech latentních alienací pravoslavi na společného jmenovatele.
- 23/ Paradoxní je, že prvními stoletími Západu Byzance opovrhovala jako dílem barbarů. Je pravděpodobné, že část tohoto opovržení převzalo do svého dědictví i Rusko. "Rmoutí nás, že zatímco lidé divocí a barbarští /tj. například "západní" Frankové - pozn. J.H./ mírní své obyčeje, vy, lidé civilizovaní, si osvojujete znovu vlastnosti barbarů," píše papež S. Řehoř II. byzantskému císaři Lvovi III. na počátku osmého století. Kdo si při všem nostalgickém poukazování na naše západní civilizované měřítka a naši kulturní identitu uvědomí, že naši předkové byli barbary ještě relativně nedávno. A kdo vůbec si vzpomene třeba na svatého Benedikta?
- 24/ Provokativní otázka: je politická samo-státnost opravdu nezbytnou podmínkou národní svébytnosti nebo spíš její nikoli nutnou a nikoli konečnou odměnou? Hovořil jsem o Izraeli už na počátku, připomenu tu jen slova "Nahuma Goldmana, která pronesl na kongresu francouzských židovských intelektuálů v roce 1971: je dobré, že Izrael má vlastní stát, ale není to nutná podmínka jeho další existence - usilím o vlastní státnost jenom následovala nacionalistická hnutí evropských národů v minulém století.

GUSTAW HERLING-GRUDZIŃSKI ROZHOVOR

„MÁM DOST NASPĚCH, PROTOŽE JE MI ŠESTASEDMDESÁT LET...“

Rozhovor Josefa Mlejnků s Gustawem Herlingem-Grudzińskim

Pane Herlingu-Grudziński, v období po pádu komunismu a rozpadu sovětského impéria vyšly najevo věci, které při odstupu padesáti let mohou dokonce nutit k myšlence, že vlastně není v jubilejním roce moc důvodů k velkým oslavám. Ale ani vývoj v posledních pěti šesti letech v bývalých komunistických zemích nevyvolává přehnaný optimismus.

V roce 1989 jsme získali svobodu, ale ukázalo se, že jsme na ni nebyli připraveni. A to ani v Polsku, což nejlépe dokazuje, že i přes padesát let vlády komunismu se v Polsku dostali k moci exkomunisté. V tom spočívá celá chmurná reflexe. Naplňuje mne to stejnou melancholií jako vás. Uvažování člověka jako já, který seděl v gulagu, který bojoval u Monte Cassina, asi nebude jiné. Jezdím do Polska už dva roky, mám radost z toho, že vycházejí mé knihy, ale jako pro občana je situace pro mne dost nejasná. Ještě méně se vše líbí Giedroycovi, který nebyl v Polsku ještě ani jednou. Není to to, co si představoval.

Člověk se bojí pojmenovat některé věci nahlas, aby nebyl podezříván, že je katastrofista...

Nepoužil bych slova katastrofa, katastrofismus, ale spíše velké rozčarování.

V květnu letošního roku navštívil Prahu polský spisovatel G. Herling-Grudziński a poskytl naší redakci rozhovor. Střední Evropa průběžně přináší ukázky z jeho Deníku psaného v noci, v loňském roce jsme vydali jeho nejznámější knihu Jiný svět.

52/1995 85

První stránka rozhovoru Josefa Mlejnků s polským spisovatelem Herlingem-Grudzińským z časopisu *Střední Evropa* (1995, č. 52)

STŘEDNÍ EVROPA

Revue pro středoevropskou kulturu a politiku

ZVLÁŠTNÍ ČÍSLO
VĚNOVANÉ
KONFERENCI O ZLOČINECH
KOMUNISMU

FRANÇOISE THOMOVÁ
KARL HRABĚ BALLESTREM
TOMÁŠ STANĚK
HELMUT KOHLENBERGER

ROČNÍK 7 ČÍSLO 22 1992

STŘEDNÍ EVROPA

OBSAH
SE 22/1992

- 3 Úvodní poznámka
5 Komentář. *Rudolf Kučera*

**MEZINÁRODNÍ KONFERENCE
O ZLOČINECH KOMUNISMU**

PROJEVY

- 18 Západní lhostejnost a spoluvin
na zločinech komunismu. *Mark Almond*
21 O komunistickém pokažení řeči. *Phillipe Bénétou*
23 Probuzení ze sna. *Alain Besançon*
25 Zločiny komunismu. *Brian Crozier*
27 Porevoluční přeměna *Helmut Kohlenberger*
30 Jak zahnívá komunismus? *Kenneth Minoque*
33 Projev *Jana Rumla*

STATI

- 35 Neřešitelný rozpor teorie totalitarismu.
Karl hr. Ballestrem
49 Velká manipulace. Rozhovor s *Józefem Darskim*
57 Druhý tým. *Françoise Thomová*
62 Pozadí puče 18. srpna. *Françoise Thomová*

DOKUMENTY

- 66 Vybledlá fotografie. *Milena Bubeničková - Kuthanová*
77 Tady žily děti. *Jevgenija Ginzburgová*
82 Všechno je jeden osud. *Tamara Petkevičová*
88 Kyjevská popraviště. *Marco Carynnyk*
99 Dokumenty Stasi. *Jeffrey Gedmin*
104 Prohlášení CDU/CSU

STŘEDNÍ EVROPA

Revue pro středoevropskou kulturu a politiku

*Referáty z konference
Politika dr. Edvarda Beneše
a střední Evropa*

IVAN DUBSKÝ
JEAN-MARC FERRY

Ročník 8. číslo 26 1992

STŘEDNÍ EVROPA

OBSAH
SE 26/1992

- 3 Úvodní poznámka
4 Komentář *Rudolf Kučera*
9 Průkaznost postnacionalismu *Jean-Marc Ferry*
19 Společný nepřítel *Rafal A. Ziemkiewicz*

**POLITIKA DR. EDVARDA BENEŠE A STŘEDNÍ
EVROPA**

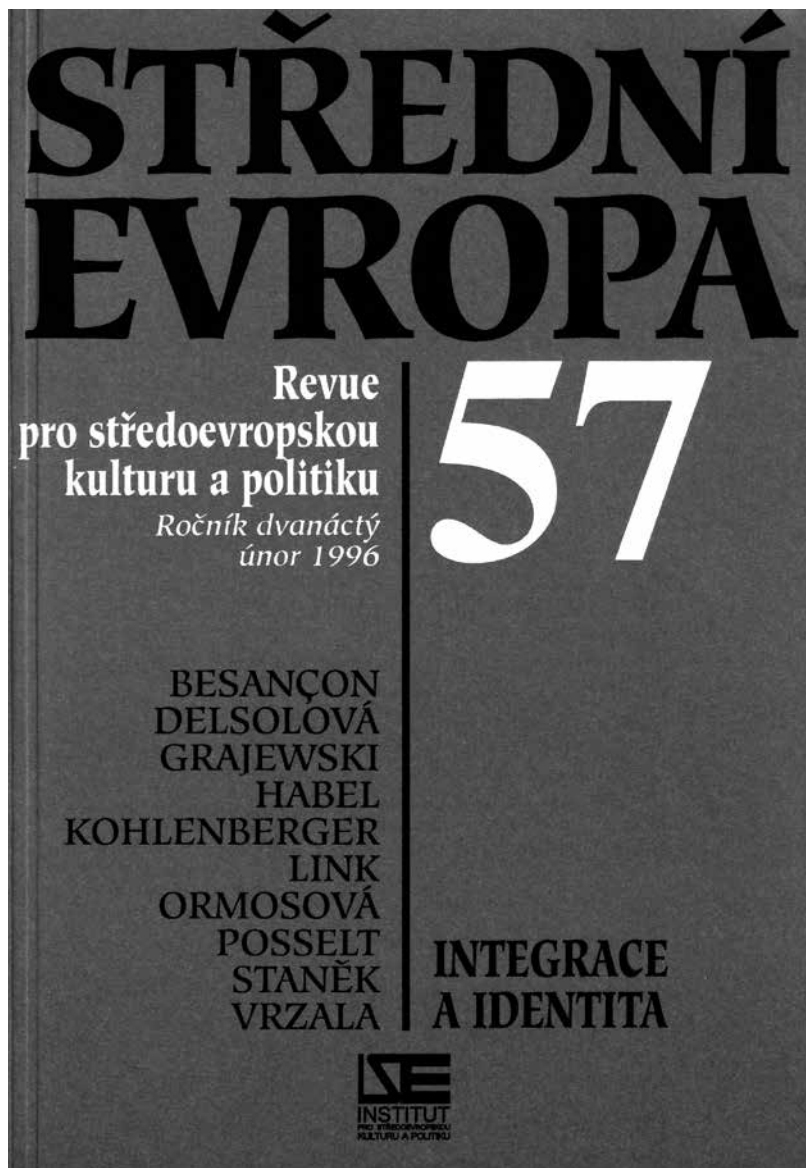
- 22 Benešovy dekrety z roku 1945
 z hlediska mezinárodního práva *Dieter Blumenwitz*
31 Benešova snaha o zajištění
 mezinárodní bezpečnosti Československa *Toman Brod*
37 Cíle polské politiky za druhé světové války
 a politika Edvarda Beneše *Tadeusz Kisielewski*
45 Benešovy představy o československém státu a jeho roli
 (do doby těsně po skončení 1. světové války) *Antonín Klimek*
50 Národnostní statut a rozpory
 mezi Benešem a Hodžou 1935–1940 *László Szarka*
54 Edvard Beneš v názorech polských diplomatů
 1916–1944 *Jerzy Tomaszewski*
61 Angloameričané a vyhnání sudetských Němců *Alfred de Zayas*

MENŠINY

- 67 Lužičtí Srbové; pokus o percepci malého etnika *Petr Lozoviuk*
76 Poznámky ku Kapitolám z poválečných dějin
 Maďarů vysídlených do Čech *Štefan Šutaj*

DOKUMENTY

- 85 Diplomatem v Bratislavě *Hans Keller*

STŘEDNÍ EVROPA

– 111 –

REVUE PRO STŘEDO-
EVROPSKOU KULTURU A POLITIKU

» SVOBODA A ETIKA «

– BESANÇON –

– HILF –

– KIRK –

– KRISTOL –

– McCAIN –

– PFLÜGER –

– PLACÁK –

– RÖPKE –

– SACKS –

– SKIDELSKY –

INSTITUT
PRO STŘEDEVROPSKOU
KULTURU A POLITIKU

ROČNÍK 18. KVĚTEN 2002

Ročník srpen 2018

143

STŘEDNÍ EVROPA

REVUE PRO STŘEDOEVROPSKOU KULTURU A POLITIKU

LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE V OHROŽENÍ
SELHÁNÍ VEŘEJNOPRÁVNÍCH MÉDIÍ
TRADIČNÍ STŘEDOEVROPSKÉ POLITICKÉ MYŠLENÍ

ISE

INSTITUT PRO STŘEDOEVROPSKOU KULTURU A POLITIKU